

Maatjes Gezocht

De impact van maatjeswerk en de campagne
van het Oranje Fonds

Fabian Dekker
Roos van Straaten
Insaf el Kaddouri

Maatjes Gezocht

De impact van maatjeswerk en de campagne van het Oranje Fonds

Fabian Dekker
Roos van Straaten
Insaf el Kaddouri

Oktober 2013

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding en vraagstelling	4
1.2	Onderzoeksaanpak	5
1.3	Leeswijzer	6
2	De impact van maatjesinitiatieven: de literatuur	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Opbrengsten voor hulpvragers	8
2.3	Opbrengsten voor maatjes	14
2.4	Opbrengsten voor de samenleving	14
2.5	Conclusie	15
3	Succes- en faalfactoren onder de loep	16
3.1	Tien aandachtspunten	16
3.2	Conclusies en vervolg	18
4	Effectiviteit van de campagne	20
4.1	Producten en diensten van het Oranje Fonds	20
4.2	De eerste resultaten	20
4.3	De nameting	24
4.4	Gesprekken met projectcoördinatoren	28
5	De impact van maatjesinitiatieven: de praktijk aan het woord	31
5.1	Inleiding	31
5.2	Data en methode	31
5.3	Motieven deelnemers	33
5.4	Opbrengsten deelnemers	36
5.5	Motieven maatjes	38
5.6	Opbrengsten maatjes	41
5.7	Conclusie: ‘toevallige ontmoetingen met grote gevolgen’	42
6	Conclusie: de balans opgemaakt	44
6.1	Literatuurstudie opbrengsten maatjeswerk en werkzame bestanddelen projecten	44
6.2	Enquête projectcoördinatoren	44
6.3	Gesprekken met projectcoördinatoren	45
6.4	Diepte-interviews met maatjes en hulpvragers	45
6.5	Conclusie: het helpen van anderen, gewoon omdat het leuk is	45
	Literatuur	47

1 Inleiding

‘Vrijwilligerswerk verdient een hoger aanzien.’

- (Voormalig) Staatssecretaris Veldhuijzen van Zanten (VWS), 2011

1.1 Aanleiding en vraagstelling

In het begin van 2011 sprak toenmalig staatssecretaris Veldhuijzen van Zanten de bovenstaande zin uit tijdens de openingsbijeenkomst van het Europees Jaar van het vrijwilligerswerk. Haar belangrijkste stelling was dat de samenleving vaker aandacht moet hebben voor de positieve bijdragen van het vrijwilligerswerk voor de maatschappij. Nederlanders doen veel aan vrijwilligerswerk maar we staan, inderdaad, niet altijd stil bij de effecten van vrijwilligerswerk voor hulpvragers, vrijwilligers en de samenleving als geheel. Hier gaat deze studie over.

Van 2007 tot 2010 heeft het Oranje Fonds de campagne ‘De Beste Maatjes’ uitgevoerd met als belangrijk doel de bestaande maatjesprojecten te ondersteunen en nieuwe projecten te ontwikkelen. Onder maatjesprojecten verstaat het Oranje Fonds alle initiatieven waarbij een vrijwilliger een-op-een gekoppeld wordt aan een hulpvrager die tijdelijk een steuntje in de rug kan gebruiken. De vrijwilliger is gedurende enige tijd coach, mentor, buddy of maatje van mensen die tijdelijk ondersteuning kunnen gebruiken. Meer specifiek onderscheidt het Oranje Fonds:

- Maatjes om jongeren op weg te helpen met school, studie en/of werk (mentor/leermeesterprojecten).
- Maatjes voor sociaal-emotionele steun (psychosociale koppels).
- Maatjes die praktische steun bieden bij het kunnen functioneren in de samenleving (taalontmoetingen, ex-gedetineerden en homestart).

Van 2011 tot en met 2013 maakt het Oranje Fonds een doorstart met de Beste Maatjes campagne, getiteld ‘Maatjes Gezocht’. In de nieuwe campagne organiseert het Oranje Fonds wederom diverse activiteiten om het imago van maatjesprojecten te verbeteren, deskundigheidsbevordering te stimuleren en om nieuwe maatjes(projecten) te werven en te financieren.

Na afloop van de vorige campagne heeft het Verwey-Jonker Instituut de campagne ‘De Beste Maatjes’ over de periode 2007 - 2010 geëvalueerd. Uit de evaluatie blijkt dat de campagne door de aangesloten maatjesprojecten bijzonder positief is beoordeeld. Ook is vastgesteld dat de campagne heeft bijgedragen aan de aanwas van duizend nieuwe maatjes per jaar en zijn er onder invloed van de campagne diverse nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan (Dekker & Braam, 2010). Met het vervolg op de campagne ‘De Beste Maatjes’ dienen zich een aantal nieuwe vragen aan. Naast de eindevaluatie van de nieuwe campagne wil het Oranje Fonds meer zicht krijgen op de opbrengsten van maatjesinitiatieven voor hulpvragers, vrijwilligers en de samenleving. Het Verwey-Jonker Instituut voerde de hiervoor benodigde onderzoeken uit. In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Wat leveren maatjesprojecten op voor maatje, deelnemer en samenleving als geheel en op welke wijze heeft de nieuwe campagne van het Oranje Fonds hieraan bijgedragen?

In het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut komen vervolgens zeven deelvragen aan de orde:

1. Wat is er op basis van de bestaande literatuur bekend over de opbrengsten van maatjesinitiatieven voor hulpvrager, maatje en de samenleving als geheel? Wat zijn hierbij succes- en faalfactoren?

2. Welke producten en diensten zijn tijdens de nieuwe campagne door het Oranje Fonds ontwikkeld en aangeboden?
3. Welke ervaringen hebben de (vrijwilligers)organisaties die maatjesprojecten organiseren met de producten en diensten van het Oranje Fonds?
4. Wat is het oordeel van de (vrijwilligers)organisaties die maatjesprojecten organiseren met de producten en diensten van het Oranje Fonds?
5. Wat zijn volgens (vrijwilligers)organisaties die maatjesprojecten organiseren redenen om géén gebruik te maken van de producten en diensten van het Oranje Fonds?
6. Wat zijn volgens de (vrijwilligers)organisaties die maatjesprojecten organiseren de opbrengsten van maatjesinitiatieven voor deelnemer, maatje en de samenleving als geheel?
7. Wat zijn volgens maatjes en hulpvragers de opbrengsten van maatjesinitiatieven voor deelnemer, maatje en de samenleving als geheel?

Met de beantwoording van de centrale vraagstelling wordt voorzien in een belangrijke lacune. Er is namelijk nog altijd geen sprake van een brede implementatie van bewezen methodieken, simpelweg omdat inzicht in effectiviteit van projecten grotendeels ontbreekt (Onrust et al., 2011; De Baat, 2010).

1.2 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek valt grofweg uiteen in drie onderzoeksdelen. In het eerste onderzoeksdeel staat een review van de bestaande literatuur centraal aangaande de opbrengsten van maatjesinitiatieven. Het tweede deel heeft betrekking op de effectiviteit van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds en in het derde deel komen de opbrengsten van maatjesinitiatieven vanuit het perspectief van maatje en hulpvrager aan bod.

Deelonderzoek I

Het is belangrijk om een beter zicht te krijgen op de opbrengsten van maatjesinitiatieven. De bestaande literatuur en documentatie rondom het desbetreffende onderwerp zijn daarom geanalyseerd op de opbrengsten van maatjeswerk voor hulpvrager, maatje en de samenleving als geheel. Tot onze zoekstrategieën behoorden een literatuursearch van bibliografische databanken (zoals Online Contents), het doorzoeken van informatie op het open internet (denk aan websites zoals www.mentoring-wijzer.nl) en het raadplegen van bestaande (inter)nationale studies naar de effecten van maatjeswerk. Het doel is, zoals gezegd, het verkrijgen van meer inzicht in de opbrengsten van maatjesinitiatieven. Is er bijvoorbeeld evaluatieonderzoek beschikbaar rond het thema maatjeswerk en vermindering van de ervaren eenzaamheid en/of zijn er resultaten vanuit een meer preventief oogpunt bekend? In deze studie is bijzondere aandacht besteed aan het in beeld krijgen van succes- en faalfactoren van maatjesprojecten bij het realiseren van dergelijke doelen. In deze literatuurstudie inventariseren we de bestaande onderzoeksliteratuur om uitspraken te kunnen doen over de meerwaarde van maatjesinitiatieven voor individuen en samenleving als geheel. We hebben hierbij alleen aandacht voor onderzoekspublicaties. Essayistische artikelen en publicaties die geen datamateriaal bevatten laten we buiten beschouwing.

Deelonderzoek II

Om antwoord te kunnen geven op de vragen die betrekking hebben op de effecten van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds maken we grotendeels gebruik van kwantitatieve data (online enquête). Via een nulmeting onder de aangesloten maatjesprojecten aan het begin van de campagne en een nameting aan het einde van de campagne krijgen we zicht op de verschillende opbrengsten van de nieuwe maatjescampagne.

Deelonderzoek III

Tot slot heeft een deel van de studie een kwalitatieve opzet. Met behulp van een semi-gestructureerde topiclijst worden maatjes en hulpvragers van verschillende projecten geïnterviewd naar de ervaren opbrengsten van maatjesinitiatieven. Ook bevragen we coördinatoren die niet hebben deelgenomen aan activiteiten van het Oranje Fonds naar hun motieven.

Door gebruik te maken van verschillende methoden van onderzoek vergroten we de validiteit van onze studie. Hoewel al verschillende onderzoeken zijn verricht naar de opbrengsten van maatjesprojecten, ontbreekt een ‘holistisch’ karakter (het in kaart brengen van opbrengsten op verschillende analyseniveaus) en zijn veel bestaande studies relatief beperkt in omvang en/of ontbreekt het aan kenmerken van een experimenteel onderzoeksdesign om definitief uitspraken te kunnen doen over resultaten. In deze lacunes trachten we met dit onderzoek te voorzien.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk (2) geven we eerst een gedetailleerde schets van de inzichten in de literatuur over de effecten van maatjesinitiatieven voor hulpvrager, maatje en de samenleving als geheel. In het derde hoofdstuk kijken we naar de succes- en faalfactoren die hierbij een rol spelen. In hoofdstuk 4 trekken we eerste conclusies en blikken we vooruit naar het tweede onderzoeksdeel van de studie. Vervolgens staan we in hoofdstuk 5 stil bij de effectiviteit van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds, gevolgd door een kwalitatief hoofdstuk met interviews onder maatjes en hulpvragers. Dit alles resulteert in een uiteenzetting van de belangrijkste resultaten en conclusies in hoofdstuk 6.

2 *De impact van maatjesinitiatieven: de literatuur*

2.1 *Inleiding*

Maatjesinitiatieven zijn voor veel interpretaties vatbaar (Eby et al., 2007). In het eerste hoofdstuk hebben we al vastgesteld dat het Oranje Fonds de initiatieven waarbij een vrijwilliger een-op-een¹ wordt gekoppeld aan een hulpvrager die tijdelijk een steuntje in de rug kan gebruiken tot de categorie maatjesinitiatieven rekent. Dit zorgt voor enige afbakening. Tegelijkertijd kunnen onder de brede paraplu van ‘maatjesinitiatieven’ nog altijd diverse uitingsvormen vallen, van mentoring tot coaching en de inzet van buddies, die zich afzonderlijk weer richten op uiteenlopende doelgroepen. Bij mentorprojecten kan het bijvoorbeeld gaan om de inzet van vrijwilligers om jongeren te helpen bij het vinden van een baan of bij het maken van huiswerk, maar er zijn ook vrijwilligers die juist sociaal-emotionele steun bieden en/of jonge gezinnen helpen bij de opvoeding (zie www.oranjefonds.nl). In de onderzoeksliteratuur worden de begrippen ‘mentoring’ en ‘maatjesinitiatieven’ vaak door elkaar gebruikt (vgl. Uyterlinde et al., 2009; Gruppen, 2010). Toch is mentoring in onze beleving (en die van het Oranje Fonds) een specifieke vorm van maatjeswerk. Bij mentoring staat vaak de ervaringsdeskundigheid van de mentor voorop om jongeren vooruit te helpen op school en/of op het werk terwijl dit bij een maatjesinitiatief niet per definitie het geval hoeft te zijn (Crul & Kraal, 2004). Maar er zijn ook andere indelingen mogelijk. Eby et al. (2008) onderscheiden bijvoorbeeld projecten gericht op jongeren in het algemeen, jongeren binnen het onderwijsdomein en overige initiatieven in het werkveld. In dit onderzoek sluiten we aan bij de afbakening van het Oranje Fonds: alle initiatieven waarbij het vrijwillige een-op-een contact centraal staat, in welke verschijningsvorm dan ook, nemen wij mee in onze analyse.

Onduidelijk is op dit moment hoeveel maatjesinitiatieven er in Nederland (ongeveer) zijn. Volgens diverse auteurs wordt het verschijnsel mentoring de laatste decennia in toenemende mate ingezet (zie bijvoorbeeld Berger & Booij, 2003). Op de website www.mentoringwijzer.nl komen we al bijna 100 verschillende mentorprojecten in het onderwijs tegen en Uyterlinde et al. (2009) schatten dat er minimaal 10.000 vrijwilligers als mentor² in ons land actief zijn.³ Maar dit blijven schattingen. Als het gaat om de resultaten van maatjesinitiatieven is eveneens nog veel onduidelijk. De meerwaarde van maatjesinitiatieven wordt echter door niemand betwist. Uit de literatuur weten we bijvoorbeeld dat het in contact komen met anderen de gevoelens van eenzaamheid doet verminderen (De Jong-Gierveld & Van Tilburg, 2010), maar het ontbreken van een duidelijk overzicht wat betreft de specifieke opbrengsten van maatjesinitiatieven is een duidelijke tekortkoming. In deze lacune proberen we met dit deelonderzoek te voorzien. Op basis van een inspectie van de bestaande literatuur proberen we antwoord te geven op de vraag wat de opbrengsten zijn van maatjesinitiatieven voor hulpvragers, maatjes en de samenleving als geheel. Welke inzichten kunnen we vinden en op welke wijze kunnen maatjes, hulpvragers en instellingen hier hun voordeel mee doen?

Door in de literatuur te zoeken via combinaties zoals ‘maatjes(initiatieven)’, ‘mentoring’, ‘buddy’, ‘coaching’ en ‘effectiviteit’, ‘resultaten’ en/of ‘opbrengsten’ vinden we uiteindelijk circa 60 mogelijk

1 Groeps- en wijkinterventies vallen derhalve buiten het bestek van onze verkenning.

2 Hieronder verstaan zij overigens projecten waarbij personen op vrijwillige basis optreden als mentor, coach of maatje (Uyterlinde et al., 2009:4).

3 Glissenaar & Reijn (1999) spoorden in totaal 117 maatjesprojecten op in juni 1998.

relevante publicaties.⁴ De meeste van deze onderzoekspublicaties zijn kwantitatief van aard. Via het gebruik van vragenlijstonderzoek proberen onderzoekers of projectcoördinatoren de effecten van maatjesinitiatieven te achterhalen. Bijna altijd gaat het om de opbrengsten voor hulpvragers. Van (quasi) experimentele onderzoeken⁵ is echter vaak geen sprake, wat het blootleggen van causale relaties aanzienlijk bemoeilijkt. Hieronder presenteren we de inzichten voor zover deze bruikbaar zijn in het kader van ons onderzoek.

2.2 *Opbrengsten voor hulpvragers*

In deze paragraaf bespreken we de literatuur die betrekking heeft op de effecten van maatjesinitiatieven voor hulpvragers. Bij het effect kan een onderscheid worden gemaakt in kwantitatieve en kwalitatieve effecten. Bij kwantitatieve effecten gaat het dan bijvoorbeeld om het aantal koppelingen en bij kwalitatieve effecten om de gevolgen voor maatje en hulpvrager in het dagelijks leven. In dit onderzoeksdeel hebben we overwegend aandacht voor de kwalitatieve effecten omdat dit de uiteindelijke baten (of: ‘outcomes’) zijn van maatjesinitiatieven. We maken voorts een onderscheid tussen publicaties die zich richten op één of enkele maatjesprojecten (kleinschalig effectonderzoek) en publicaties die conclusies trekken op basis van meerdere projecten (grootschalig effectonderzoek).

2.2.1 *Kleinschalig effectonderzoek*

In de nu volgende paragraaf beschrijven we een aantal kleinschalige effectstudies. Bij (relatief) kleinschalig effectonderzoek worden de effecten van één of enkele maatjesprojecten opgetekend.⁶

1. *Big Brothers, Big Sisters*

Misschien wel het meest bekende (landelijke) maatjesproject is ‘Big Brothers, Big Sisters’ (BBBS).⁷ Het project dat wordt aangeboden door De Stichting Big Brothers, Big Sisters in Rotterdam wordt in de literatuur vaak opgevoerd als ‘succesvol’ en bevindt zich tijdens het schrijven van dit onderzoeksdeel als enige maatjesproject in de zogenaamde ‘opname procedure’ van de NJi-databank (Van der Klein & Dekker, 2011). Dit betekent dat de interventie bijna als ‘effectief’ is bevonden door het Nederlands Jeugdinstituut. BBBS is een maatjesproject voor jongeren tussen de 4 en 18 jaar en heeft als belangrijkste doelstelling de vergroting van de zelfredzaamheid van jongeren. Volwassen vrijwilligers, die worden begeleid door BBBS, worden gekoppeld aan jongeren om met elkaar diverse (culturele en sportieve) activiteiten te ondernemen. Vaak gaat het om jongeren vanuit probleem- of éénoudergezin- nen. BBBS biedt verschillende programma’s aan. Zo zijn er community-based programma’s, school-based programma’s, coporate-based matches en matches waarbij twee volwassenen aan een kind/jongere worden gekoppeld. Op het onderscheid tussen verschillende programma’s komen we in de paragraaf over grootschalig effectonderzoek nog terug.

Wat is er in de literatuur bekend over de resultaten van deze aanpak? Onderzoek wijst uit dat:

- Jongeren zich zelfverzekerder en weerbaarder voelen na deelname (Schwartz et al., 2011).
- Jongeren meer sociaal gedrag vertonen (Schwartz et al., 2011).
- Het alcohol- en drugsgebruik lager ligt bij hulpvragers en het positieve relaties met anderen stimuleert (Berden & Kok, 2011) en;
- hulpvragers betere cijfers halen en minder spijbelen (Tierney et al., 2000).

Het uitzetten van grootschalig vragenlijstonderzoek, het doen van een voor- en nameting en randomisatie van respondenten over een test- en controlegroep wekt veel vertrouwen in de geldigheid van de gevonden resultaten.⁸

4 Vanzelfsprekend zijn ook Engelstalige key words aan de search toegevoegd, zoals ‘mentor(ing) program(s)’ en ‘(evidence-based) results’ of ‘outcomes’.

5 Hiermee doelen we op het doen van een voor- en nameting en randomisatie van personen aan een experimentele- en controlegroep.

6 Naast de search in de literatuur hebben we ook geput uit onze eerdere literatuurverkenning naar vormen van vrijwillige inzet binnen het voortgezet en middelbaar onderwijs (Van der Klein & Dekker, 2011).

7 We bespreken het project ‘Match’ niet afzonderlijk, aangezien het programma ‘lid’ is van de organisatie BBBS (zie Ince et al., 2007).

8 Alleen Royse (1998) vindt in zijn studie geen eenduidige effecten.

2. Take 2

Het project 'Take 2' is in 2000 gestart en richt zich op jongeren van 10-13 jaar die in de thuissituatie en/of op school problemen hebben. De maatjes zijn veelal afkomstig uit de omgeving Utrecht. Via studenten die enige jaren ouder zijn dan de jongeren zelf ontvangen zij ondersteuning. Het streven van het project is dat jongeren zelfstandiger worden en nieuwe interesses ontwikkelen. Preventie van voortijdig schooluitval en vergroting van de zelfstandigheid zijn de belangrijkste doelen (Gruppen, 2010). Via 13 interviews concludeert Gruppen (2010:5) dat: 'Vooral op het gebied van emotioneel kapitaal duidelijke opbrengsten zijn voor de mentees van Take 2'. Het deelnemen aan het maatjesproject resulteert volgens de hulpvragers namelijk in:

- Een positiever zelfbeeld.
- Meer vertrouwen in de toekomst.

Als het gaat om verbeteringen in de schoolloopbaan zijn er geen duidelijke verbanden zichtbaar. Methodisch is er natuurlijk veel af te dingen op de representativiteit van de bovenstaande bevindingen. Zowel voor het doen van kwantitatief- als voor kwalitatief onderzoek laten 13 interviews immers geen generalisaties toe.

3. Scool's cool

Scool's cool is een ander mentoringproject dat zich richt op de overstap van (potentiële) risicoleerlingen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. Het project wordt uitgevoerd in elf Amsterdamse stadsdelen. Mentoren zijn vrijwilligers in de leeftijd van 25 tot 75 jaar en zijn vaak hoogopgeleid. Vaessen & Van der Vegt (2009) hebben dit project geëvalueerd. Aan 75 oud-hulpvragers is gevraagd wat ze aan het mentorproject hebben gehad. De onderzoekers stellen vast dat:

- Jongeren meer gedisciplineerd en gemotiveerd zijn om huiswerk te maken.
- Ze in staat zijn om beter te plannen.
- Schoolprestaties zijn verbeterd.

In een eerdere kwalitatieve evaluatie van het mentoringproject Scool's Cool waarin gesproken is met tien hulpvragers, mentoren en vertegenwoordigers van de school waar de leerlingen onderwijs volgen, lezen we dat vrijwel alle leerlingen positief zijn over het betreffende project. Ook hebben meerdere leerlingen vooruitgang geboekt met de Nederlandse taal en zijn ze beter in staat om huiswerktaken in te plannen. Opvallend is dat de mentoring ook andere gezinsleden heeft geholpen, met huiswerk, vragen over de Nederlandse samenleving en/of met praktische zaken (VU, 2006).

Net als bij de twee eerder besproken maatjesprojecten zijn ook nu diverse positieve uitkomsten zichtbaar. Het ontbreken van een (quasi)experimentele onderzoeks aanpak ontbreekt helaas ook in dit geval. Aan de andere kant: als de tot dusver besproken onderzoeken dezelfde richting uitwijzen zegt dit natuurlijk wel degelijk iets over het belang van maatjesprojecten voor hulpvragers.

4. Goal!

De begeleiding van jongeren van 12 tot en met 23 jaar staat centraal bij het Amsterdamse mentorproject Goal! Een mentor begeleidt jongeren die wat extra hulp kunnen gebruiken bij het formuleren van hun toekomstplannen. Gedurende een jaar praten hulpvragers en hun mentoren wekelijks over wat de jongeren bezig houdt om vervolgens samen doelen op te stellen. Onderzoek wijst uit dat (zie www.dmo.amsterdam.nl):

- Jongeren ontwikkelen een positiever zelfbeeld.
- Goal! draagt bij aan betere schoolprestaties van jongeren.

5. & You! Meidenproject

Meiden uit etnische minderheidsgroepen van 12 tot 18 jaar worden in dit project gekoppeld aan een coach in de leeftijd van 18-30 jaar. Het project vindt plaats in verschillende locaties in Nederland. Hulpvragers krijgen hierbij aandacht in de vorm van steun, vriendschap en advies (Ince & Van den Berg, 2010). Centraal in de aanpak staat de (iets oudere) vrijwilliger die als rolmodel fungeert en de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen van de hulpvragers tracht te vergroten. Door gezamenlijk activiteiten te ondernemen zorgen maatjes ervoor dat de meiden zich zelfverzekerder gaan voelen en een uitlaatklep vinden. Tegelijkertijd leren de maatjes over het leven van de meiden en hun culturele

achtergrond. De inzet van een rolmodel kan eenmalig zijn maar ook gedurende een langere tijd met de hulpvrager optrekken (Groen et al., 2010). Uit een effectenstudie is gebleken dat:

- Het merendeel van de meiden na deelname aan het project stappen heeft ondernomen om deel te nemen aan lokale activiteiten (Groen et al., 2010:70).

6. NAH-buddyzorg

In midden-Brabant worden buddies ingezet voor mensen met niet aangeboren hersenletsel (NAH). Het project kent twee centrale doelen: het bieden van ondersteuning (bijvoorbeeld tijdens het verwerkingsproces) en het ontlasten van familieleden. Na matching worden buddies gekoppeld aan hulpvragers. Er zijn face-to-face buddies maar ook zogenaamde e-buddies waarbij het een-op-een contact plaatsvindt via het internet. Pepels (2011) heeft in haar studie onder andere gekeken naar de ervaren opbrengsten voor hulpvragers. Het zal geen verbazing wekken dat ook in dit geval geen voor- en nameting is verricht en een (zeer) beperkt aantal personen (vijf) hebben aan de evaluatie deelgenomen, maar desalniettemin vinden we (wederom) een aantal herkenbare resultaten:

- Het contact met de e-buddy haalt hulpvragers uit een sociaal isolement.
- Het contact met de e-buddy draagt bij aan een grotere ervaren kwaliteit van het leven.

7. ABC-buddyproject

Een ander maatjesinitiatief is het ABC-buddyproject. Het project werkt volgens het principe van 'bemoeirehabilitatie'. Dat wil zeggen, men richt zich op jongere hulpvragers met psychische stoornissen die hulp nodig hebben maar die mijden. Samen werken de buddy en deelnemer aan activering en deelname aan de samenleving via de door de deelnemer zelf gestelde doelen. De buddies zijn allemaal leeftijdsgenoten van de hulpvragers en psychologiestudenten. Een jaar lang en gemiddeld voor een dagdeel per week doen zij vrijwilligerswerk via het ondernemen van activiteiten. De buddies ontvangen hiervoor een bedrag van 25 euro per dagdeel. De hamvraag is ook in dit geval: werkt het? Bijzonder is dat aan het begin van het project en na een jaar de hulpvragers en buddies zijn geïnterviewd en zijn er bij de hulpvragers vragenlijsten afgenomen. De onderzoekspopulatie is echter niet al te groot: zeven hulpvragers en zeven buddies. Het volgende valt op (Van Wel et al., 2008):

- De hulpvragers maken makkelijker contact met andere mensen.
- De hulpvragers zijn actiever geworden.
- Deelname zorgt voor een betere stemming.

8. Benefits for Kids

Bij het project 'Benefits for Kids' worden aan kinderen en jongeren (8 tot 18 jaar) mentoren gekoppeld uit het bedrijfsleven. Gedurende een jaar ontwikkelen de mentoren diverse activiteiten met de hulpvragers om hun capaciteiten verder te kunnen ontwikkelen. Het Bureau Onderzoek op Maat heeft een evaluatie verricht naar dit project. Op het internet (www.morenetwerk.nl) lezen we dat het project:

- Heeft bijgedragen aan het zelfvertrouwen van de hulpvragers.
- Ze meer open staan voor nieuwe ervaringen; en dat ze;
- gemotiveerder zijn om het goed te doen op school.

9. Mentoring Overijssel

In opdracht van de provincie Overijssel hebben Adlouni et al. (2009) onderzoek gedaan naar het project Mentoring Overijssel. Het via mentoring tegengaan van voortijdig schoolverlaten is de belangrijkste doelstelling van de aanpak. De vrijwillige mentoren fungeren als rolmodel en coach naar de leerlingen toe. Via de opzet van een quasi-experiment onder 65 hulpvragers en 65 leerlingen in een controlegroep is geprobeerd de effecten in beeld te krijgen. De onderzoekers laten zien dat:

- De aanpak draagt bij aan een positiever zelfbeeld.
- De aanpak zorgt voor meer structuur waardoor hulpvragers beter kunnen functioneren.

10. Mentoring in Amsterdam Zuidoost

In het stadsdeel Amsterdam Zuidoost is ons een rapportage bekend van een mentorproject van Stichting voor Kennis en Sociale Cohesie (SKC). De doelstelling van het project is het versterken van de vaardigheden van jongeren met sociaal-maatschappelijke achterstanden via een positieve benadering. Leerlingen in de groepen 7 en 8 worden door mentoren begeleid bij de overstap van het primair naar het voortgezet onderwijs. De mentoren zijn studenten uit het hoger onderwijs (hbo en universitair).

Uit een tussentijdse meting van het project, die vooral gebaseerd is op de ervaringen van deelnemende scholen, is de algemene conclusie dat (Stadsdeel Zuidoost, 2007):

- Het mentorproject draagt bij aan de ontwikkeling van leervaardigheden en sociale competenties.

11. Mentorproject Cosmicus Amsterdam en Utrecht

Maurice Crul (2001) doet in zijn onderzoek verslag van een evaluatie van het mentorproject van studentenvereniging Cosmicus in Amsterdam en Utrecht. Het project richt zich op de ondersteuning van Turkse en Marokkaanse leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Crul baseert zijn onderzoeksbevindingen op interviews met 30 mentees en vijf casestudies waarbij mentoren, mentees en ouders zijn geïnterviewd. Hij vindt positieve effecten als het gaat om:

- Studievaardigheden (beter leren plannen).
- Een verbeterde studiemotivatie.
- Het ontwikkelen van meer zelfvertrouwen en weerbaarheid in de samenleving.

12. Home-Start

Home-Start richt zich op gezinnen met -in ieder geval- één kind onder de zeven jaar die behoefte hebben aan ondersteuning. De belangrijkste doelstelling is het voorkomen dat alledaagse problemen uitgroeien tot structurele, langdurige problemen. In de kern gaat het om het aanbieden van gezinsondersteuning dat kan worden uitgevoerd door welzijnsinstellingen, thuiszorg en vrijwilligersorganisaties. De aanpak bestaat uit (zie Ince et al., 2007:58):

- Ondersteuning, vriendschap en praktische hulp.
- Het bezoeken van gezinnen in de eigen omgeving.
- Het benadrukken dat opvoeden met vallen en opstaan gebeurt.
- Het opbouwen van een duurzame relatie met het gezin.
- Het versterken van de eigen kracht van ouders en;
- het aanmoedigen van gezinnen om hun sociale netwerken te verbreden.

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de effectiviteit van de aanpak. Onder andere via een experimentele groep van 56 gezinnen is zowel aan het eind als aan het begin van de periode vragenlijstonderzoek verricht. Hieruit komt naar voren dat de opvoedingsstress vermindert en de pedagogische competenties van de ouders toeneemt (Ince et al., 2007).

13. Buddyproject SJD

Ten slotte maken Gruppen et al. (2010:15) in hun 'Handboek Studentmentoring' melding van een buddyproject dat is uitgevoerd bij de Utrechtse opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening. In dit project treden alumni op als begeleiders van eerstejaarsstudenten met taalachterstanden. Gruppen et al. (2010) noteren positieve effecten als het gaat om:

- Verbetering van studievaardigheden.
- Stimulering van de academische integratie.

Een tussenconclusie is dat maatjesinitiatieven waardevolle bijdragen leveren aan hulpvragers en hun sociale omgeving, zoals het gezin.

2.2.2 Grootschalig effectonderzoek

Nu we van verschillende maatjesprojecten de evaluatie kort hebben besproken, richten we ons vervolgens op grootschaliger effectonderzoek. Dit zijn onderzoeken waarbij meerdere projecten centraal staan.

1. Meer dan een steuntje in de rug! (Uyterlinde et al., 2009)

Uyterlinde et al. (2009) hebben voor hun onderzoek naar de opbrengsten van mentoringpraktijken onder andere 196 mentoren en 122 mentees, afkomstig uit negen verschillende projecten⁹, schriftelijk bevraagd naar hun ervaringen. In het eerste hoofdstuk hebben we al vastgesteld dat het taalgebruik in de onderzoeksliteratuur niet eenduidig is. In de studie van Uyterlinde et al. wordt weliswaar gesproken over mentoring maar feitelijk betreft het een studie naar maatjesinitiatieven in Nederland. Dit blijkt

⁹ De projecten zijn: Goall, Big Brothers, Big Sisters, &U Meidenproject, Vitalis, Jong Perspectief, Coach & Co., Hogeschool Utrecht/BBBS, Support Fryslân en Coaching Parlan.

ook uit het brede palet aan verschijningsvormen dat zij in hun onderzoek onderscheiden (Uyterlinde et al., 2009:5-6):

- *School-based mentoring voor jongeren*: hierbij gaat het om de ondersteuning op school, zoals bij het maken van huiswerk of het voorkomen en oplossen van conflicten. De activiteiten vinden veelal plaats op school en het onderwijs is de belangrijkste partner in de organisatie;
- *Community based mentoring voor jongeren*: dit betreft mentorprojecten gericht op het begeleiden en ondersteunen van opgroeiende jongeren. De sociaal-emotionele ontwikkeling van de deelnemer staat centraal en ook in dit geval speelt het onderwijs een belangrijke rol. De ondersteuning gaat verder dan het domein onderwijs. Dit is een verschil met 'school-based mentoring';
- *Mentoring voor specifieke doelgroepen*; bij dit laatste type projecten gaat het om projecten waarbij het hebben van een leuke tijd centraal staat. Hieronder gaat een grote variëteit van doelgroepen schuil, zoals ex-gedetineerden, ouderen, jongeren of mensen met een taalachterstand.

Over het algemeen is het belangrijkste voordeel van *school-based mentoring* dat de projecten beter zijn ingebed in bestaande onderwijsstructuren en dat onderwijzers een goed zicht hebben op de behoeften, kansen en problemen van leerlingen (Jucovy, 2000). Anders geformuleerd, de onderwijsomgeving kan bijdragen aan de werking van een maatjesinitiatief bijvoorbeeld via (materiële) ondersteuning en informatie.

Hoe kijken de hulpvragers eigenlijk tegen de toegevoegde waarde van mentoringprojecten aan? Uyterlinde et al. (2009) constateren in hun onderzoek het volgende:

- Hulpvragers hebben meer vertrouwen in de toekomst.
- Deelname vergroot het zelfvertrouwen van hulpvragers.
- Deelname stimuleert de schoolprestaties (betere cijfers).
- Deelname stimuleert de sociale vaardigheden (hulpvragers weten zich beter te gedragen bij anderen).
- Deelname stimuleert de ontwikkeling van nieuwe interesses en hobby's.

Samengevat is er sprake van verschillende positieve effecten van deelname aan mentoringprojecten. Met name op het terrein van het emotionele kapitaal (vertrouwen hebben in jezelf en in de toekomst) zijn de grootste positieve effecten zichtbaar (Uyterlinde et al., 2009:32). Het voordeel van die studie is dat deze ons meer inzicht biedt in de ervaren opbrengsten van mentoringprojecten, zowel vanuit het perspectief van de mentor als de mentee. Een nadeel is dat de studie geen (quasi)experimentele opzet heeft en dat van landelijke representativiteit door de selectie van 'slechts' negen projecten geen sprake is. In die zin heeft de studie een overwegend verkennend karakter.

2. De ontwikkeling van een vierdimensionaal mentorstijlenmodel (Pot, 2010)

Ook de studie van Hanneke Pot (2010) richt zich expliciet op het bevragen van maatjes en mentees. Uit gesprekken met zestien koppels, afkomstig uit acht projecten, laat Hanneke Pot (2010) bijvoorbeeld zien dat de hulpvragers:

- Meer zelfvertrouwen hebben.
- Een beter toekomstperspectief ervaren.
- Positiever in het leven staan.
- Betere schoolresultaten hebben en;
- meer sociale contacten ontwikkelen.

Dergelijke signalen sluiten aan bij de bevindingen van Uyterlinde et al. (2009) en ook een studie van de Christen Unie (2006) naar mentorprojecten in Nederland rapporteert positieve effecten als het gaat om zelfvertrouwen en competentieontwikkeling.

3. Mentorprojecten en migrantenjeugd (Van 't Hoog et al., 2011)

Recent hebben Van 't Hoog et al. (2011) via kwantitatieve en kwalitatieve methoden de effecten van mentoring op mentees met een migrantenachtergrond bepaald.¹⁰ Met behulp van enquêtes onder projectleiders, mentoren en mentees stellen de onderzoekers vast dat mentoring bijdraagt aan de schoolprestaties, het zelfvertrouwen en meer in het algemeen aan de persoonlijke ontwikkeling van

¹⁰ Aan deze studie hebben in totaal 56 projecten volledig deelgenomen, 129 mentoren en 68 mentees.

mentees. Mentoren zijn hierbij in hun oordelen positiever dan de mentees zelf. Effecten op jongeren van de tweede en derde generatie verschillen verder niet van de bevindingen ten aanzien van autochtone mentees.

4. Effectieve mentorprojecten (Vos et al., 2012)

Het Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid (ISW) volgde in haar onderzoek 25 grootstedelijke mentorprojecten en een deel van de hieruit voortkomende mentorkoppels. De betreffende projecten zijn ondersteund door het Stimuleringsprogramma Mentorprojecten van het Oranje Fonds. De studie laat onder meer zien dat mentoring het zelfvertrouwen en de schoolvaardigheden van jongeren positief beïnvloedt. Daarnaast stellen de onderzoekers effecten vast als het gaat om de ontwikkeling van sociale vaardigheden en de omvang van het sociale netwerk van jongeren. Bijzonder aan deze studie is dat jongeren in de tijd zijn gevolgd en dat er sprake is van een controlegroep jongeren die geen mentor hebben gehad.

5. Inzichten internationale literatuur

De internationale literatuur biedt ons een aantal relevante meta-inzichten als het gaat om de effectiviteit van maatjesinitiatieven. Over de effecten van de inzet van vrijwillige mentoren in het onderwijs (of: School-Based Mentoring, SBM) hebben Randolph & Johnson (2008) een meta-analyse verricht op basis van acht verschillende evaluatiestudies. Bij vrijwillige mentoring in het onderwijs ontwikkelen veelal oudere mentoren tijdens schooltijd activiteiten met leerlingen die tijdelijk een steuntje in de rug kunnen gebruiken. Zeker in Amerika wordt van vrijwillige mentoring in het onderwijs veel gebruik gemaakt. Rhodes (2002) schat het relatieve aandeel van vrijwillige mentoring in het onderwijs op ongeveer 70% van alle mentorprogramma's. Op basis van hun meta-analyse concluderen Randolph & Johnson (2008:183) dat: '(...) participation in in school-based mentoring has a positive effect on pro-social outcomes for at-risk youths'. Met andere woorden, de koppeling van een mentor aan een leerling draagt bij aan pro-sociaal gedrag.

Bernstein et al. (2009) tekenen hierbij wel aan dat de meest positieve effecten van mentoring in het onderwijs zijn te vinden als het gaat om schoolgerelateerde opbrengsten, zoals betere studieresultaten.

Een andere studie is van Eby et al. (2008). Zij onderscheiden in hun literatuuronderzoek effecten van mentoring als het gaat om sociaal gedrag, gezondheidseffecten, motivatie en loopbaanuitkomsten. De auteurs komen tot de conclusie dat mentoring onder andere bijdraagt aan:

- Een positiever zelfbeeld.
- Psychologisch welbevinden.
- Meer sociaal contact en;
- minder overlastgevend gedrag.

Een andere interessante bevinding is dat Eby et al. (2008) concluderen dat mentoring ingebed in het domein onderwijs leidt tot betere resultaten, in vergelijking met andere domeinen zoals werk, of projecten gericht op jongeren in het algemeen. Een mogelijke verklaring is dat mentoring alleen niet de multicomplexe problematiek van jongeren kan oplossen, of zoals Eby et al. (2008) het formuleren: '(...) there is some evidence that youth mentoring leads to greater benefits when accompanied by other support services'. Met andere woorden, door de gezamenlijke inzet van vrijwilligers en professionals wordt in hun beleving het beste resultaat geboekt. Problemen van jongeren die kampen met een meervoudige problematiek kunnen simpelweg niet worden opgelost door een enkele interventie, zo is hun devies.

Al met al blijft het over het algemeen moeilijk om *evidence-based* precieze effecten van maatjesinitiatieven voor de hulpvragers in beeld te krijgen (Crul, 2001; Jacobi, 1991). Twigt & Bremmer (2008) hebben bijvoorbeeld onderzoek verricht naar verschillende vormen van mentoring in Rotterdam. Helaas komen de auteurs tot de volgende conclusie: 'Er worden zelden erkende methodieken ingezet en systematisch effectmetingen en evaluaties gedaan' (Twigt & Bremmer, 2008:10).

Ook Glissenaar & Reijn (1999:127) kunnen in hun boek 'Vriendschap op Maat' niet anders dan concluderen dat 'het doen van betrouwbare en wetenschappelijk geldige uitspraken over de effecten van deze inzet, voor veel projecten is uitgesloten'.

Van der Klein & Dekker (2011) komen op basis van een literatuuronderzoek naar de inzet van vrijwilligers in het onderwijs eveneens tot deze eindconclusie.

Een gebrek aan tijd en financiële middelen kunnen ten grondslag liggen aan de vaak gebrekkige aandacht voor effectevaluatie. De studies die wel zijn verricht maken ons duidelijk dat de effecten vooral in meer zelfvertrouwen, de ontwikkeling van sociale competenties en/of verbeterde prestaties op school moeten worden gezocht. Dit zijn belangwekkende resultaten. Met gedetailleerder effectonderzoek krijgen de resultaten in de toekomst hopelijk (nog) meer zeggingskracht.

2.3 *Opbrengsten voor maatjes*

De maatjesinitiatieven kunnen vanzelfsprekend ook meerwaarde hebben voor maatjes (of: mentoren, coaches of buddies) zelf. De redenen om mentor te worden kunnen zeer uiteenlopend zijn, van het overdragen van kennis en vaardigheden naar anderen, uit maatschappelijke betrokkenheid of gewoon uit een algemeen gevoel van sympathie voor jonge mensen (VU, 2006). Maar wat zijn de ervaren opbrengsten van het doen van vrijwilligerswerk? In het bestaande onderzoek valt op dat bijna altijd naar de effecten voor hulpvragers wordt gekeken. De meerwaarde voor maatjes of de samenleving als geheel blijft bijna altijd buiten het blikveld van onderzoekers. Bongers et al. (2001) besteden in hun boekje over de effecten van mentoring wel enige aandacht aan de opbrengsten van mentoring voor mentoren.¹¹ Mentoren in het onderwijs (leerlingmentoren en studentcoaches) ontwikkelen volgens Bongers et al. (2001):

- Meer zelfvertrouwen.
- Een beter zelfbeeld.
- Betere sociaal-communicatieve vaardigheden.
- Meer binding bij de school.

In de publicatie van Van Enkevort et al. (2003) over schoolmentoraten in de provincie Zuid-Holland vinden we eveneens aanwijzingen dat mentoring ook meerwaarde biedt aan mentoren. De mentoren die in dit onderzoek centraal staan zijn veelal afkomstig uit het bedrijfsleven. In de beleving van de mentoren draagt mentoring bij aan:

- Een verdere ontwikkeling van de kennis en vaardigheden van de mentor.
- Mentoren leren jongeren te begeleiden.
- Mentoren worden zich (nog) bewust(er) van het nut van mentoring.

Op grond van bestaande evaluatiegegevens zien we dat maatjesinitiatieven om verschillende redenen ook voor mentoren van waarde zijn. Net als bij de hulpvrager het geval is stimuleert een maatjesproject het zelfvertrouwen van maatjes. Daarnaast dragen maatjesprojecten bij aan bewustwording van het nut van dergelijke projecten, de problemen die kinderen en jongeren kunnen hebben en is het duidelijk dat ze tevens de sociaal-communicatieve vaardigheden van maatjes stimuleren. Omdat er in de literatuur niet veel aandacht is voor de opbrengsten van maatjesinitiatieven voor maatjes blijven de resultaten desalniettemin indicatief.

2.4 *Opbrengsten voor de samenleving*

Maatjesinitiatieven worden alom onderkend als 'nuttig' voor de samenleving als geheel en voor mensen in achterstandssituaties in het bijzonder (Crul, 2001). De behoefte eraan zal in de toekomst bovendien alleen maar stijgen, zo is de verwachting (zie bijvoorbeeld Royers over de tekorten van vrijwillige mentoren in de zorg, 2007). In de landelijke media wordt nogal wat beweerd als het gaat om de veronderstelde maatschappelijke effecten van sociale initiatieven. Niet voor niets is het mentorplan eerder betiteld als beste plan in het kader van de Sociale Agenda, een project van de Volkskrant, de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken (TSS). Het in kaart brengen van maatschappelijke effecten in het sociale domein is echter een bijzonder lastige taak. Ter illustratie, een recente analyse van de MOgroep met betrekking tot de maatschappelijke kosten en baten (MKBA) van het welzijnswerk leverde veel discussie op, bijvoorbeeld omdat bepaalde activiteiten

¹¹ Zij spraken onder andere met mentoren en mentees van zeven projecten.

simpelweg niet in euro's zijn uit te drukken (zie De Meere & Hermens, 2011) en/of omdat de causale relaties tussen de sociale interventie en de maatschappelijke uitkomsten niet altijd zijn aan te tonen. Effecten van maatjesinitiatieven zijn op dit moment daarom moeilijk op maatschappelijk niveau vast te stellen. In de literatuur zijn wij geen uitgewerkte studies tegengekomen.

2.5 *Conclusie*

Wat maken de bevindingen in dit hoofdstuk duidelijk? Inmiddels is uit (inter)nationaal onderzoek een en ander bekend over de effecten van maatjeswerk, met name voor de mentees. Er is een brede consensus dat maatjesinitiatieven bijdragen aan de leerprestaties van hulpvragers en bovendien positief bijdragen aan het zelfvertrouwen en zelfbeeld. Onderzoek naar de werking van maatjesinitiatieven voor de maatjes en samenleving als geheel zijn echter schaars. We stellen vast dat in een aantal gevallen de effecten voor maatjes zijn onderzocht maar dat van enig inzicht in maatschappelijke opbrengsten geen sprake is. Voor maatjes dragen de projecten bij aan meer zelfvertrouwen, een positiever zelfbeeld en verbeterde sociaal-emotionele vaardigheden. Ook voor maatjes bieden de talloze initiatieven derhalve diverse voordelen.

3 *Succes- en faalfactoren onder de loep*

3.1 *Tien aandachtspunten*

Uit hoofdstuk 2 is naar voren gekomen wat de voordelen zijn van maatjesinitiatieven voor maatjes, hulpvragers en de samenleving als geheel. Zeker in het geval van de resultaten voor maatjes en samenleving is dit lastig vast te stellen. In dit hoofdstuk richten we ons op de organisatorische succesfactoren van maatjesinitiatieven en de individuele elementen die bijdragen aan succesvolle relaties tussen maatjes en mentees. Wat zijn de belangrijkste elementen waar je aan moet denken bij het organiseren van een relatief succesvol maatjesproject? Op basis van de bestaande (inter)nationale literatuur vatten we de tien belangrijkste randvoorwaarden en aandachtspunten samen, veelal afkomstig uit de literatuur over mentoring. Soms betreft het ‘open deuren’ maar het kan geen kwaad om lopende maatjesprojecten en/of startende initiatieven (nogmaals) intern te ‘toetsen’ via een set uniforme randvoorwaarden die hun succes in de praktijk meermaals hebben bewezen.

1. Het belang van een duurzame relatie

Een duurzame relatie tussen maatje en mentee waarbij persoonlijke aandacht voorop staat is een eerste factor die we in de literatuur vaak tegenkomen. Projecten die zich richten op een tijdspanne van minimaal een jaar waarbij maatje en mentee een hoge frequentie hebben van bijeenkomen, lijken in de praktijk het meest succesvol (Uyterlinde et al., 2009; Fresko & Kowalski, 1998).

2. Het belang van een effectieve match

Een tweede factor heeft te maken met de koppeling tussen maatje en mentee. Het tot stand brengen van koppelingen kan een tijdrovende klus zijn, maar door middel van een effectieve match komt een duurzame relatie tot stand (Van 't Hoog et al., 2011; Uyterlinde et al., 2009). Aandacht voor een zorgvuldige screening van potentiële maatjes en zorgvuldige koppeling aan een deelnemer voorkomt in een later stadium teleurstelling. Van geval tot geval moet bijvoorbeeld worden bekeken of het leeftijdsverschil tussen beiden klein of juist groter kan/moet zijn en/of de interesses van beiden voldoende overlappen. Recent onderzoek toont aan dat vergelijkbare interesses, humor en ideeën van maatje en mentee bijdragen aan positiever resultaten bijvoorbeeld als het gaat om de ontwikkeling van cognitieve en sociale vaardigheden (Van 't Hoog et al., 2011).

3. Gebruik rolmodellen

Een andere factor die de resultaten van maatjesinitiatieven positief kunnen beïnvloeden is het gebruik van rolmodellen. Als maatje en mentee dezelfde sociaal-economische en etnische achtergrond hebben, waarbij de maatjes succesvol zijn op school en/of in het bedrijfsleven stijgen de kansen op succes. De hulpvragers zien op deze manier dat het wel degelijk mogelijk is om vooruit te komen (Crul, 2001).

4. Deskundigheidsbevordering als succesfactor

Het aanbod van trainingen, bijvoorbeeld op het terrein van gesprekstechnieken en begeleiding van mentees, maar ook intervisiebijeenkomsten stimuleren de kwaliteit van maatjes en -projecten (Van 't Hoog et al., 2011). In het eerder aangehaalde mentorproject van Cosmicus krijgen nieuwe mentoren tijdens de introductie trainingen via rollenspellen. Bovendien wordt via intervisiebijeenkomsten de nodige kennis en nuttige ervaringen met elkaar gedeeld (Crul, 2001:17).

5. Aandacht voor competenties van maatjes en mentees

In het verlengde van het voorgaande dragen volgens Gusic et al. (2010) verschillende competenties van zowel mentoren als hulpvragers bij aan uiteindelijk succes. Zo dient de mentor:

- Gemotiveerd te zijn bij zijn of haar taken.
- Bereid te zijn om voldoende tijd in het mentorproject te investeren.
- Een goede luisteraar te zijn.
- Creatief te zijn.
- Betrouwbaar te zijn.
- Open te staan voor de leefwereld van de deelnemer.¹²
- Enthousiast te zijn.

Gusic et al. (2010) formuleren in dit kader voor de hulpvragers de volgende randvoorwaarden:

- De deelnemer moet in de relatie investeren.
- Hij of zij moet betrouwbaar zijn.
- Gemotiveerd zijn om er wat van te maken.
- Open staan voor feedback van de mentor.
- Verantwoordelijkheid dragen voor het bereiken van de gestelde doelen.

6. Denk in kansen in plaats van problemen

Crul (2001) geeft in zijn werk aan dat er voldoende aandacht moet zijn voor de kansen en positieve aspecten van maatjesprojecten. Door op problemen en kwetsbare groepen in te zoomen zal er eerder sprake zijn van stigmatisering dan van gestimuleerde mentoren en mentees. Door uitsluitend oog te hebben voor de problemen van hulpvragers ligt de focus niet op het stimuleren van verbetering maar op de afwijking van de norm. Het is logisch om te veronderstellen dat hulpvragers zich in dat geval eerder zullen terugtrekken in de eigen omgeving in plaats van open te staan voor nieuwe contacten.

7. Zoek de samenwerking op

Samenwerking met andere (maatschappelijke) organisaties is nuttig bij het zoeken naar financiering, maar vergemakkelijkt bovendien de implementatie. Daarnaast worden de inspanningsverplichtingen tussen de verschillende actoren verdeeld. Zeker organisaties die voor het eerst een project beginnen kunnen profiteren van de expertise van anderen, zoals zorg- en welzijnsinstellingen, het onderwijs maar ook het bedrijfsleven. Hierbij vragen wij bijzondere aandacht voor het sociale ondernemerschap. Steeds meer bedrijven zetten middelen in om samen met het maatschappelijke middenveld sociale problemen op te lossen (Bruins & Regter, 2008).

8. Maak als maatje gebruik van verschillende begeleidingsstijlen

Een factor die eveneens betrekking heeft op de competenties van maatjes maar waar we toch extra aandacht voor vragen is het combineren van verschillende begeleidingsstijlen tijdens maatjestrjecten (Uyterlinde et al., 2009: 73-74; zie ook Pot, 2010). Door - afhankelijk van de omgeving - te schakelen tussen ondersteunende (focus op gezamenlijke beslissingen), actieve (focus op het ondernemen van veel activiteiten) en instrumentele (focus op het behalen van doelen) begeleidingsstijlen is de kans op een duurzaam contact het grootst. In bepaalde gevallen is 'een luisterend oor' gewenst terwijl in andere gevallen 'het realiseren van doelen' voorop staat. Dit type vaardigheden draagt bij aan succes.

9. Denk na over de effecten

Voordat de projecten starten en koppelingen tussen maatjes en mentee tot stand worden gebracht is het zaak om alvast na te denken over het monitoren van de voortgang en, bij beëindiging van het traject, bepaling van de effectiviteit. Via voortgangsrapportages, gesprekken maar ook via het verrichten van evaluatie-onderzoek komen succes- en faalfactoren aan het licht waar iedereen van kan leren en wordt duidelijk of de gestelde doelen zijn gehaald. Om maatjesinitiatieven verder te professionaliseren en opbrengsten te verhogen is onderzoek een belangrijk hulpmiddel (Meijers, 2008).

10. Maar... niet altijd zijn maatjes nodig

Een laatste, en heel ander, geluid is afkomstig van Lub (2008). Zijn stelling is dat jongeren veel baat kunnen hebben bij maatjesprojecten, zoals mentoring, maar hij tekent hierbij aan dat dit niet altijd het geval is. Lub (2008: 24-25) verwijst naar Amerikaans onderzoek waaruit blijkt dat mentoring voor jongeren met een licht bovengemiddeld risico op probleemgedrag positieve effecten heeft, maar dat dit niet het geval hoeft te zijn bij 'notoire probleemjongeren'. Met andere woorden, doeltreffende

¹² Sommige onderzoekers spreken van 'openmindedness' (Van 't Hoog et al., 2011).

maatjesprojecten hebben oog voor de doelgroep en haar problemen en begrijpt de (on)mogelijkheden om hier via maatjeswerk in positieve zin verandering in aan te brengen.

3.2 *Conclusies en vervolg*

Kwetsbare personen leven vaak in een geïsoleerde positie binnen onze samenleving en hebben ‘baat bij een maatje’. Een beroep kunnen doen op een ander zorgt net voor de ondersteuning die nodig is om volwaardig te kunnen participeren in de maatschappij. Maatjesprojecten brengen veel goede dingen tot stand, zoals we hebben gezien in de literatuur. Vaak gaat het om kwalitatieve effecten zoals het krijgen van meer zelfvertrouwen, een positiever zelfbeeld en/of verbeterde sociale competenties. Dit zijn belangrijke graadmeters van succes. Ook hebben we in hoofdstuk 3 in totaal tien aandachtspunten gepresenteerd waar organisaties en vrijwilligers van kunnen leren.

Wat we verder hebben gezien is dat de effectevaluaties merendeels zijn gebaseerd op cross-sectionele onderzoeksdesigns. Met andere woorden, door het ontbreken van nulmetingen is het in veel gevallen lastig om het daadwerkelijke effecten voor hulpvragers in beeld te krijgen. Ook zijn er op dit moment weinig studies bekend die ingaan op de effecten van maatjesprojecten voor maatjes. Het resultaat voor de samenleving als geheel blijft zelfs helemaal achterwege. Dit is ook complex. Verbeteringen als het gaat om het zelfvertrouwen of de algemene kwaliteit van het leven van hulpvragers zijn bijvoorbeeld lastig in harde euro's uit te drukken. Dit neemt niet weg dat er wel degelijk instrumenten zijn om de ontwikkeling in participatie te monitoren, zoals gemeenten momenteel doen via de participatieladder (www.participatieladder.nl).

We komen tot de conclusie dat er op dit moment zeker het een en ander gebeurt als het gaat om het uitvoeren van evaluatieonderzoek. Ook ons eigen evaluatieonderzoek van de campagne ‘De Beste Maatjes’ van het Oranje Fonds (Dekker & Braam, 2010) scharen we hieronder. Experimentele aanpakken komen echter niet voor. Door in de toekomst de waarde van maatjesprojecten nauwkeuriger in beeld te krijgen is minimaal een nulmeting (meting vooraf) nodig en is het verstandig om ook de perspectieven van maatjes (frequenter) in de onderzoeksopzet mee te nemen.

Een andere stap dat aan toekomstig onderzoek kan worden gekoppeld is de aandacht voor maatschappelijke effecten. In veel maatjesprojecten staat het belang van participatie (‘meedoen’) in de maatschappij voorop. Dit sluit ook aan bij de centrale doelen van de Wet werk en bijstand (Wwb) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). In beide gevallen staat participatie hoog in het vaandel (zie ook Stavenuiter et al., 2011). Met participatie doelen we niet alleen op arbeidsparticipatie, maar ook op sociale en maatschappelijke participatie, zoals deelname aan sociale activiteiten in de vrije tijd (denk bijvoorbeeld aan sporten of bioscoopbezoek), onderwijsdeelname en/of het deel uitmaken van een groepje vrienden of vriendinnen. Toekomstig onderzoek moet in onze beleving meer oog hebben voor deze onderwerpen, willen we een volledig(er) zicht krijgen op de doorwerking van maatjesprojecten voor de samenleving als geheel.

Dit literatuuronderzoek naar de effecten van maatjesinitiatieven vormt het eerste deel van de totale evaluatiestudie van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds.

In het tweede onderzoeksdeel richten we ons op de effectiviteit van de campagne. Om causale uitspraken te kunnen doen over het effect van de campagne leggen we aan alle aangemelde contacten van het Oranje Fonds een digitale vragenlijst voor. Dit gebeurt aan de start van de nieuwe campagne in 2011. In deze zogenaamde nulmeting bevragen we de coördinatoren van maatjesprojecten naar hun projecten en verwachtingen ten aanzien van de campagne. Aan het einde van de campagne volgt een tweede meting zodat veranderingen in werkwijze en aantallen projecten en maatjes duidelijk(er) worden.

In het derde onderzoeksdeel verzamelen we kwalitatieve data via de uitvoering van diepte-interviews met zowel maatjes als mentees en met coördinatoren van projecten die weinig of in het geheel niet aan de nieuwe campagne deelnemen. Door het combineren van methoden (‘triangulatie’) krijgen we een helder beeld van de wijze waarop de campagne al dan niet heeft ingewerkt in de dagelijkse praktijk van organisaties, maatjes en mentees. Een dergelijk pluralistisch perspectief komt in bestaande onderzoeken naar de effecten van maatjesinitiatieven weinig of niet tot uitdrukking.

De bovenstaande evaluatie-aanpak heeft kenmerken van een (quasi) experimentele opzet (via een voor- en nameting) maar kent ook constructivistische elementen (via het bevragen naar ervaringen van verschillende belanghebbenden).¹³ Wederom zijn we van mening dat evaluaties niet vanuit een eenvoudige methodiek of gezichtspunt kunnen worden opgezet. Het betrekken van een verscheidenheid aan ideeën, aanpakken en doelgroepen behoort dan ook tot de kern van het vervolgonderzoek.

¹³ Zie bijvoorbeeld Clarke & Dawson (1999).

4 *Effectiviteit van de campagne*

4.1 *Producten en diensten van het Oranje Fonds*

In het vorige deel zijn we ingegaan op de vraag wat in de literatuur bekend is over de opbrengsten van maatjesprojecten voor maatje, deelnemer en samenleving als geheel. In dit hoofdstuk richten we ons op een andere vraag die in de studie centraal staat: wat heeft de nieuwe campagne van het Oranje Fonds voor de maatjesprojecten in Nederland betekend? Heeft de campagne bijgedragen aan meer maatjes(projecten) en nieuwe samenwerkingsverbanden? Voordat we op deze vragen ingaan besteden we aandacht aan de producten en diensten die tijdens de campagneperiode door het Oranje Fonds zijn ontwikkeld. De activiteiten van het Oranje Fonds staan per jaar vermeld in de volgende tabel. Wat opvalt is dat de meeste activiteiten plaatsvinden in 2011. In 2012 zijn ‘slechts’ een tweetal kennisdagen georganiseerd. De campagne ‘Maatjes Gezocht’ kent hiermee een lagere intensiteit in vergelijking met de vorige campagne ‘De Beste Maatjes’ (zie voor een overzicht Dekker & Braam, 2010).

Tabel 1 Activiteiten campagne ‘Maatjes Gezocht’ (2011-2013)

Activiteiten (jaar)	Omschrijving	Resultaat (aantal deelnemers)
Start landelijke campagne ‘Maatjes Gezocht’ (2011)	Onder de aandacht brengen van maatjeswerk via mediaspots en print; vernieuwing website ikword-maatje.nl	Ruim 29.000 unieke bezoekers van de website in 2011.
Masterclasses (2011)	Tweedaagse trainingen voor projectleiders van maatjesprojecten.	Deelname van 20 geselecteerde projectleiders in 2011.
Kennisdagen	Kennisdagen zijn gericht op deskundigheidsbevordering en het uitwisselen van initiatieven.	6 juni 2011: 80 deelnemers
		5 april 2012: 75 deelnemers
		6 december 2012 (onderdeel van jubileumbijeenkomst: 45 deelnemers.

Centraal in de campagne van het Oranje Fonds staat het vragen van aandacht voor de (maatschappelijke) betekenis van maatjeswerk, het stimuleren van vrijwillige inzet in de samenleving en de verdere professionalisering van bestaande maatjesprojecten, onder ander via de organisatie van masterclasses en kennisdagen. In de volgende paragraaf zullen we inventariseren of en zo ja, op welke wijze deze doelen daadwerkelijk zijn behaald.

4.2 *De eerste resultaten*

Om de effectiviteit van de campagne vast te kunnen stellen is in ieder geval een voor- en nameting nodig. Wat is de stand van zaken rond de start van de campagne en wat is de situatie circa anderhalf jaar later? In de eindmeting (in de zomer van 2013) wordt duidelijk welke veranderingen de campagne met zich meebrengt als het gaat om de aanwas van nieuwe maatjesprojecten, vrijwilligers en samen-

werkingsverbanden.¹⁴ Het is in dit geval noodzakelijk dat zo veel mogelijk dezelfde respondenten aan beide metingen meedoen. Ook zal in de nameting door projectcoördinatoren worden bepaald in hoeverre maatjesprojecten hebben bijgedragen aan het tegengaan van de kwetsbare positie van deelnemers. Een kwalitatief onderzoeksdeel in hoofdstuk vijf zal hier aanvullend inzicht in geven. Met de beantwoording van de verschillende subvragen komen we uiteindelijk tot een conclusie van onze centrale vraagstelling: *Wat leveren maatjesprojecten op voor maatje, deelnemer en samenleving als geheel en op welke wijze heeft de nieuwe campagne van het Oranje Fonds hieraan bijgedragen?*

Aan alle coördinatoren van maatjesprojecten die geregistreerd staan in de bestanden van het Oranje Fonds is in week 48 (2011) en week 5 (2012) een uitnodiging gestuurd om deel te nemen aan een online enquête. De dataverzameling vindt plaats in twee delen omdat in het begin van 2012 verschillende nieuwe maatjesprojecten zich bij het Oranje Fonds hebben aangemeld. Aangezien de nieuwe campagne op dat moment pas sinds korte tijd loopt, zijn deze projecten nog goed te bevragen voor een nulmeting. De respondenten hebben hun projecten aangemeld bij het Oranje Fonds en/of ze hebben eerder deelgenomen aan activiteiten van het Oranje Fonds. In de door het Oranje Fonds aangeleverde databestanden bevinden zich gegevens van 619 coördinatoren van 623 maatjesprojecten. De 619 coördinatoren vormen onze onderzoekspopulatie.

In de enquête wordt hiermee ingegaan op de drie volgende thema's:

- Achtergrondinformatie van de aangemelde maatjesprojecten.
- Bestaande samenwerkingsverbanden; en;
- verwachtingen ten aanzien van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds.

4.2.1 Representativiteit

Om de gegevens van de nulmeting in een later stadium te kunnen vergelijken met data van de eindmeting hebben alle potentiële respondenten een unieke gebruikersnaam en wachtwoord ontvangen. De uitnodigingen, inclusief gebruikersnaam en wachtwoord, zijn per e-mail verspreid. Om de respons te vergroten zijn twee reminders verstuurd. De respons op de enquête bedraagt uiteindelijk 33,2% (206 coördinatoren). Via de ontvangen reacties per e-mail en door een aantal personen gericht na te bellen, hebben we enkele oorzaken van de non-respons kunnen achterhalen. De twee belangrijkste redenen zijn:

- De betreffende persoon is pas recent met zijn/haar maatjesproject gestart en kan daarom nog geen precieze uitspraken doen over het project.
- Veel respondenten die niet deelnemen aan de enquête geven aan dat zij het moeilijk vinden om een inschatting te maken van de verwachte opbrengsten van de campagne van het Oranje Fonds, of zoals iemand het verwoordde: *'De campagne is pas gestart, ik kan daar nu nog niets zinnigs over melden'*.

Met name de laatste redenering (nog niet weten wat te verwachten van de campagne) bemoeilijkt deelname aan de nulmeting. De hamvraag is nu: hoe representatief zijn de data in onze steekproef? In de bestanden van het Oranje Fonds bevinden zich gegevens over het aantal vrijwilligers en koppelingen per maatjesproject. Helaas is 'slechts' van 237 maatjesprojecten (38%) informatie bekend over het aantal vrijwilligers. Dit lage aantal kan derhalve niet dienen als gedegen basis voor een gedegen non-responsanalyse. Over het aantal koppelingen per project is gelukkig meer bekend (voor 473 van de 623 maatjesprojecten). Het gemiddelde aantal koppelingen in de bestanden van het Oranje Fonds bedraagt 51 per project. In onze responsgroep bedraagt het gemiddelde aantal koppelingen 47.¹⁵ Deze verschillen zijn daarom klein en niet significant. Met andere woorden, dit wekt vertrouwen dat er geen vertekening in de data zit als het gaat om de grootte van het project, geïndiceerd via het aantal koppelingen per project. Daarnaast hebben we in de responsgroep gekeken naar het type project. Wat opvalt is de grote variëteit in de data. Zo zijn de projecten afkomstig uit verschillende sectoren (zorg, welzijn, onderwijs) en richten ze zich op verschillende doelgroepen (jongeren, ouderen, allochtonen, wijkbewoners, mensen die onvoldoende zelfredzaam zijn et cetera). Wat zegt dit over de representativiteit van de data? Op basis van wat bekend is in de databestanden van het Oranje Fonds en onze responsgroep zijn er geen duidelijke aanwijzingen om aan te nemen dat de verzamelde informatie

¹⁴ Van een experimentele aanpak is geen sprake omdat niemand kan worden uitgesloten van (de effecten van) een landelijke campagne.

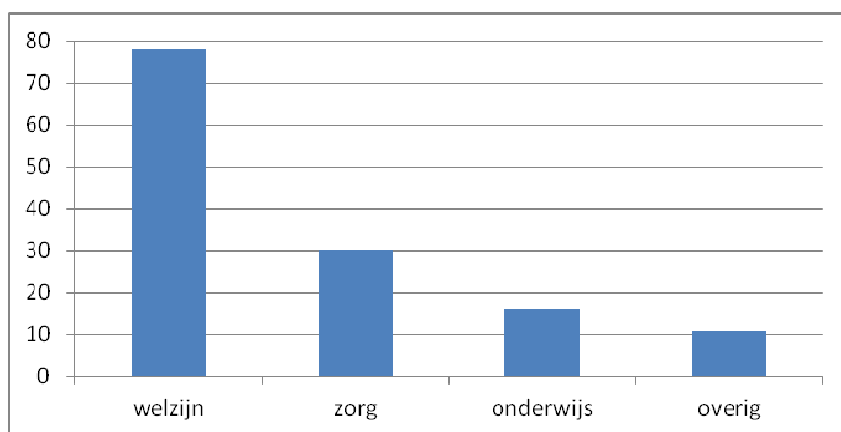
¹⁵ Opgegeven aantallen van boven de 1.000 koppelingen per project zijn in beide gevallen beschouwd als overduidelijke 'uitbijters' en daarom uit de datasets verwijderd (het betreft in aantallen respectievelijk vijf en één respondent).

vertekeningen vertoont. Dit blijft natuurlijk een conclusie op basis van de beschikbare bronnen. Een methodisch voorbehoud aangaande de representativiteit van de respons is hiermee van kracht.

4.2.2 *Achtergrondkenmerken responsgroep*

In deze paragraaf maken we gebruik van de data uit de nulmeting. Allereerst is te zien dat 77% van alle coördinatoren één maatjesproject aanbiedt. Daarnaast biedt 15% twee projecten aan en coördineert 8% drie projecten. Veruit de meeste respondenten bekleden de functie van coördinator of projectleider (84%). De respondenten vertegenwoordigen gezamenlijk 253 maatjesprojecten. In de dataset is van 229 projecten het gemiddelde aantal actieve maatjes per project bekend, dit bedraagt 53. In figuur 1 staan de sectoren vermeld waarin ze actief zijn. In totaal is 78% actief binnen het brede welzijnsterrein.¹⁶ Bij de categorie ‘overig’ gaat het bijvoorbeeld om specifieke inburgeringsprojecten of trajecten gericht op arbeidsmarkt-integratie.

Figuur 1 Respons naar sector (meer antwoorden mogelijk, afgeronde %)

In de inleiding van dit hoofdstuk hebben we al aangegeven met een grote variëteit te maken te hebben in onze steekproef. Ter illustratie, er zijn buddyprojecten die psychosociale hulp bieden, projecten die ouderen begeleiden bij het verrichten van dagelijkse werkzaamheden (zoals boodschappen doen), coaching van risicoleerlingen, taalprojecten, projecten die ouders ondersteunen bij de opvoeding van kinderen, projecten voor dak- en thuislozen, projecten om mensen uit hun sociaal isolement te halen, trajecten gericht op het ondersteunen van mensen met psychiatrische problemen, mentoringprojecten gericht op jongeren tussen de 15 en 23 jaar of projecten ‘simpelweg om gezellige dingen met elkaar te doen’. Kortom, we hebben met een heterogene responsgroep van doen.

Van de responsgroep heeft 71% van de deelnemers aan de enquête zelf (of hun organisatie) deelgenomen aan de eerder campagne ‘De Beste Maatjes’, die liep van 2007 tot en met 2010. Ook geeft de overgrote meerderheid aan dat minimaal één maatjesproject staat vermeld op de website www.ikwordmaatje.nl (90%; N=178).¹⁷ Tot slot zien we daarentegen dat de meerderheid van de respondenten geen ervaring heeft met financiële bijdragen van het Oranje Fonds in het afgelopen jaar (70% heeft hier geen ervaring mee; N=178).

Na enig inzicht in achtergrondgegevens van de responsgroep richten we ons op de ‘stand van zaken’ als het gaat om de samenwerking met andere coördinatoren en organisaties.

4.2.3 *Bestaande samenwerkingsverbanden*

De bevroegde respondenten geven in meerderheid aan samen te werken met andere organisaties, zoals de gemeente, maatschappelijke organisaties, andere maatjesprojecten en/of het bedrijfsleven (86%; N=181). Gemiddeld wordt er op de een of andere manier samengewerkt met acht verschillende organisaties. In de evaluatie van de eerdere campagne ‘De Beste Maatjes’ (Dekker & Braam, 2010) hebben

¹⁶ De welzijnssector valt weer uiteen in diverse deelsectoren, zoals sociaal-cultureel werk, speeltuinwerk, slachtofferhulp, maatschappelijke opvang, welzijn ouderen et cetera.

¹⁷ In de andere gevallen weet men niet of dit het geval is.

we geconstateerd dat de campagne positief heeft bijgedragen aan het ontstaan van nieuwe samenwerkingsverbanden. Toen is er echter geen gebruik gemaakt van metingen in de tijd. Door de nulmeting in een later stadium te vergelijken met de nameting in 2013 is gedetailleerder na te gaan wat de opbrengsten zijn van de campagne.

4.2.4 *Verwachtingen ten aanzien van de nieuwe campagne*

Om de effecten van de nieuwe campagne goed te kunnen beoordelen is het van belang om vooraf te bepalen welke verwachtingen respondenten hebben. Door deze verwachtingen vervolgens te koppelen aan de ervaren opbrengsten achteraf zijn de opbrengsten van de campagne goed in beeld te brengen. In de vorige paragraaf hebben we al vastgesteld dat de meeste respondenten samenwerken met anderen. In dit kader is mogelijk ook de wat terughoudende houding te interpreteren van veel respondenten als het gaat om de verwachte bijdrage van de campagne aan de samenwerking met anderen. De helft van alle respondenten heeft hier geen uitgesproken verwachtingen bij. ‘Slechts’ 22% van de ondervraagden verwacht dat de campagne hier (zeer) veel aan gaat bijdragen.

Als we vragen of de respondenten nog andere verwachtingen hebben, antwoordt 30% bevestigend. Diverse antwoorden passeren de revue. De verwachtingen zijn, in volgorde van aangegeven belang, als volgt samen te vatten:

‘Aandacht voor vrijwilligerswerk’

In Nederland zetten veel burgers zich in als vrijwilliger (meer dan 40% van de Nederlandse bevolking verricht vrijwilligerswerk in 2008; vgl. Boss et al., 2011).¹⁸ Tegelijkertijd is bekend dat organisaties aangeven op zoek te zijn naar nieuwe vrijwilligers. Door maatschappelijke ontwikkelingen als secularisering en vergrijzing van de samenleving komt het vrijwilligerswerk onder druk te staan (Develee, 2005). De campagne en aanvullende activiteiten van het Oranje Fonds zullen de beschikbaarheid van gemotiveerde vrijwilligers in Nederland vergroten, zo is de verwachting.

‘Maatjesprojecten in de schijnwerpers’

Eenzelfde verwachting geldt als we de blik specifiek richten op maatjesprojecten. In Nederland zetten veel mensen zich als maatje in voor een ander. Door diverse initiatieven zoals de publicatie van de *Sociale Agenda* in 2006 maar ook de aandacht van het Oranje Fonds via een landelijke campagne en financiële ondersteuning van projecten is de aandacht voor maatjesinitiatieven ongetwijfeld gegroeid. Tegelijkertijd geven respondenten aan dat in de maatschappij nog altijd onvoldoende aandacht is voor het belang van maatjeswerk. De verwachting (en hoop) is dat de activiteiten van het Oranje Fonds bij zullen dragen aan een grotere bekendheid van het nut van maatjeswerk. Of zoals twee respondenten dit verwoorden: ‘Dat meer mensen zich bewust worden dat dit soort projecten bestaan en hard nodig zijn’.

‘Contact met nieuwe doelgroepen’

Een derde verwachting is dat de activiteiten van het Oranje Fonds bij zullen dragen aan het binden van nieuwe doelgroepen die zich in gaan zetten als maatje. Men verwacht dat onder andere jongeren zich door de activiteiten eerder zullen aanmelden als maatje. Gezien de lagere bereidheid van jongeren om zich in te zetten als vrijwilliger (Dekker et al., 2007)¹⁹, zou dit een mooi resultaat betekenen. In een enkel geval wordt de verwachting uitgesproken dat de campagne bijdraagt aan de verlaging van drempels om als hulpvrager een maatje te durven vragen.

‘Aansluiting met het bedrijfsleven’

Ten slotte zijn er enkele respondenten die aangeven dat de aanpak van het Oranje Fonds kan bijdragen aan een verstevigde samenwerking met het bedrijfsleven. Door het met elkaar in contact brengen van het bedrijfsleven en vrijwilligerswerk wordt vormgegeven aan het maatschappelijk verantwoord ondernemen en maatjes zien toegang ontstaan tot nieuwe netwerken en middelen.

¹⁸ Boss, E. et al. (2011). *Vrijwillige inzet 2.0*. Utrecht: Movisie.

¹⁹ Dekker, P. et al. (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: SCP.

4.2.5 Eerste conclusies en vervolg

Aan de start van de nieuwe campagne van het Oranje Fonds is een nulmeting uitgevoerd. Deze nulmeting heeft twee doelen: het verwerven van inzicht in de 'startsituaties' van de aangemelde maatjesprojecten en het in kaart brengen van het verwachtingspatroon van de verschillende coördinatoren over de landelijke campagne. Uiteindelijk hebben 206 respondenten aan de nulmeting deelgenomen. De responsgroep beslaat een grote diversiteit aan projecten en werkterreinen, waarbij ruim twee derde eerder heeft deelgenomen aan de eerdere campagne 'De Beste Maatjes' (2007-2010). Opvallend is dat veel respondenten geen uitgesproken verwachtingen hebben als het gaat om het stimuleren van samenwerkingsverbanden (maar enkelen verwachten door de campagne wél meer relaties aan te gaan met het bedrijfsleven). Veel vaker verwachten de deelnemers dat:

- De campagne bij gaat dragen aan een grotere bekendheid als het gaat om vrijwilligerswerk in het algemeen.
- De campagne bij gaat dragen aan een grotere bekendheid van maatjeswerk in het bijzonder.
- De campagne bijdraagt aan de aanwas van nieuwe vrijwilligers. Gemiddeld genomen noteren we voor de geënquêteerde projecten 53 actieve maatjes. De eindmeting zal uitwijzen in hoeverre dit gemiddelde aantal al dan niet is toegenomen in de tijd.

Op grond van deze verwachtingen hebben we in een nameting onderzocht of zij daadwerkelijk zijn uitgekomen.

4.3 De nameting

4.3.1 Resultaten nameting

De door ons gebruikte dataset betreft de projectcoördinatoren die aan beide metingen hebben deelgenomen. Op deze manier zijn veranderingen tijdens de campagneperiode relatief 'zuiver' in beeld te brengen. In totaal zijn de 206 projectcoördinatoren uit de nulmeting ongeveer anderhalf jaar later wederom benaderd om een digitale vragenlijst in te vullen. Op een (digitale) uitnodiging om deel te nemen aan het vervolgonderzoek in week 23 (juni 2013) ontvingen we 13 zogenaamde 'bouncers'. Het nabellen van deze organisaties²⁰ wees uit dat in alle gevallen de maatjesprojecten nog bestaan, maar inmiddels zijn overgenomen door andere (en soms meerdere) personen. Aangezien het analyseniveau de projectcoördinator uit de nulmeting betreft, zijn deze cases niet in het vervolgonderzoek meegenomen. Dit betekent dat het netto steekproefkader voor de nameting 193 projectcoördinatoren betreft. Om de respons te verhogen hebben we tijdens het veldwerk gebruik gemaakt van telefonische contactgegevens van 68 coördinatoren, die hun gegevens hebben achtergelaten in de nulmeting. Als responsverhogende maatregel zijn deze personen telefonisch door ons benaderd. Hiervan waren 24 coördinatoren meerdere keren telefonisch niet bereikbaar. Aan de resterende 44 personen is gevraagd om - in die gevallen waarin dit nog niet het geval is - alsnog deel te nemen aan het onderzoek. In totaal hebben 81 projectcoördinatoren op onze oproep(en) gereageerd (oftewel 42% van de netto steekproef). Vervolgens zijn vijf cases uit de dataset verwijderd, omdat in die gevallen op geen van de voor dit onderzoek centrale vragen antwoord is gegeven.²¹ De bruikbare netto respons bedraagt hiermee 39% (N=76) ten opzichte van de onderzoeksgroep anderhalf jaar eerder.

De 76 projectcoördinatoren vertegenwoordigen samen 108 maatjesprojecten. Als we een aantal achtergrondkenmerken van de projectcoördinatoren die aan beide surveys hebben deelgenomen, vergelijken met de resultaten van de nulmeting dan valt op dat ook nu de meeste respondenten actief zijn in de welzijnssector (57%)²² en dat 75% van de respondenten projectcoördinator dan wel projectleider als functie aangeeft. Ook het gegeven dat 80% van de bevraagde coördinatoren één maatjesproject aanbiedt, geeft ons voldoende vertrouwen dat de respondenten die aan de nameting meedoen een rede-

20 Deze telefonische follow-up vond plaats in juli 2013.

21 Dit zijn de items die ingaan op het aantal maatjesprojecten, de aanwas van nieuwe vrijwilligers en het aantal koppelingen per project.

22 In totaal is 57% actief in de welzijnssector, 43% in de zorg en 18% in het onderwijs. De projecten richten zich met name op ouderen (34%), jongeren (33%) en personen met een migrantenachtergrond (30%).

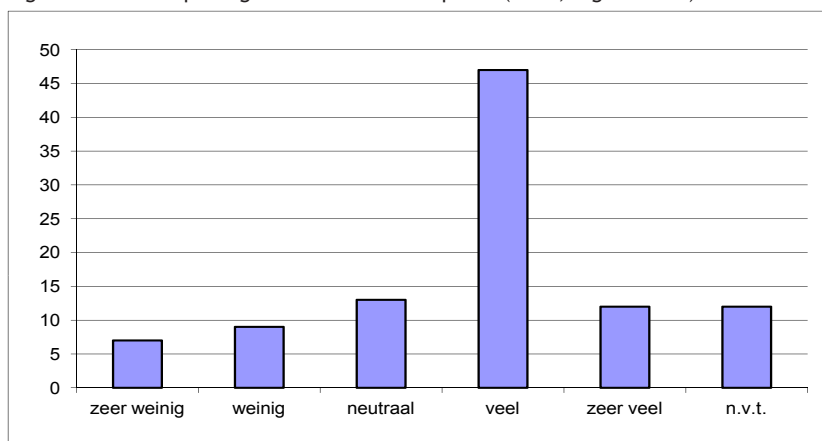
lijke afspiegeling vormen van ons steekproefkader (de coördinatoren van de nulmeting eind 2011/begin 2012). Ten slotte is het gemiddelde aantal koppelingen van de 76 respondenten in de nulmeting (die aan beide metingen hebben deelgenomen) bijna identiek aan de eerdere resultaten van de 206 coördinatoren in de nulmeting. Anders geformuleerd, kijken we naar verdeling van een aantal achtergrondkenmerken tussen de nul- en eindmeting dan zien we op het oog geen duidelijke verschilpunten.

Een eerste vraag is of en zo ja, in welke mate de maatjesprojecten in de afgelopen zijn gegroeid dan wel in omvang zijn afgenomen. Als indicatoren gebruiken we de aanwas van nieuwe maatjesprojecten, vrijwilligers en het aantal koppelingen. Als het gaat om het gemiddeld aantal maatjesprojecten die de coördinatoren aanbieden zien we dat er sprake is van een lichte toename in de tijd. Tijdens de nulmeting bedroeg dit gemiddeld 1,25 projecten per coördinator, in de nameting is dit gemiddelde gestegen tot 1,42 (N=76). Om de verschillen tussen de voor- en nameting vast te kunnen stellen, maken we gebruik van een paarsgewijze t-toets (met een rechtsezijdige overschrijdingskans). We zien dat er sprake is van een statistisch significante verandering met een foutkans van 10% ($t(75) = -1,47$; $p = .07$). Als het gaat om de aanwas van nieuwe vrijwilligers zien we dat de 66 coördinatoren die deze vraag nauwkeurig hebben ingevuld, het gemiddeld aantal vrijwilligers per project in de onderzochte periode is toegenomen met 7,0. Dit verschil is wederom significant op 10%-niveau ($t(65) = -7,0$; $p = .10$). Verder zien we dat 66 projectcoördinatoren aangeven dat het gemiddeld aantal koppeling per project is toegenomen van 47,9 naar 59,6. Deze verandering is sterk significant waarneembaar ($t(65) = -11,6$; $p = .00$). Wat de samenwerking met andere organisaties betreft geeft maar liefst 95% aan dit te doen (N=71). Ook de samenwerking is hiermee in de tijd toegenomen. Een mechanisme dat hier mogelijk achter schuilgaat is dat verschillende organisaties in het maatschappelijke middenveld de krachten juist in crisistijd meer zijn gaan bundelen. Samenwerking wordt gezocht met verschillende instituties en organisaties, zoals de gemeente, bureau jeugdzorg, welzijnsorganisaties, zorginstellingen, scholen en woningbouwcorporaties. Wat opvalt is dat het bedrijfsleven in de open beantwoording van deze vraag niet wordt genoemd.

Een eerste algemene uitkomst van onze evaluatie is dat bij de projectcoördinatoren en bijbehorende projecten die we door de tijd kunnen volgen sprake is geweest van een significante groei, of het nu gaat om het aantal maatjesprojecten, nieuwe vrijwilligers of het aantal koppelingen per project. Bovendien is de samenwerking met andere organisaties en instellingen in de tijd toegenomen. Daarentegen lijkt de samenwerking met het bedrijfsleven slechts mondjesmaat van de grond te komen.

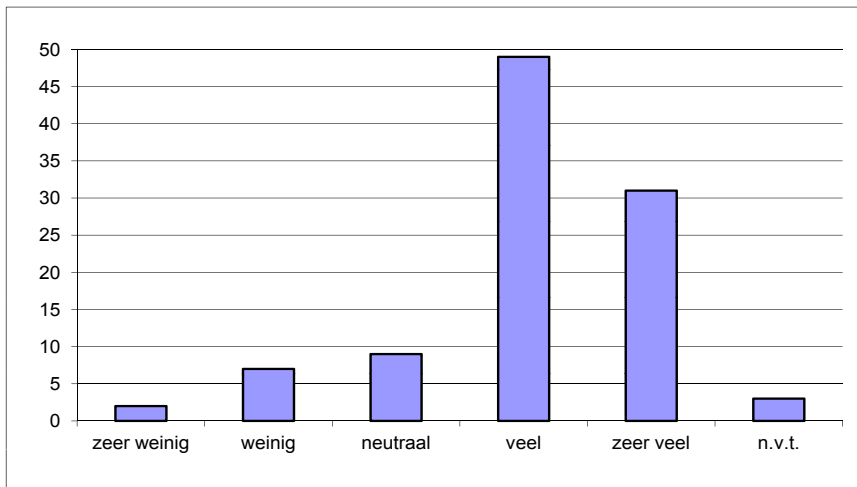
Bovenstaande ontwikkelingen zijn over het algemeen bijzonder positief en dragen volgens de bevroegde projectcoördinatoren bij aan een verminderde kwetsbaarheid van hulpvragers. De door de projectcoördinatoren ervaren opbrengsten presenteren we naar vormen van emotioneel, sociaal, academisch en cultureel kapitaal. *Emotioneel kapitaal* heeft betrekking op het beheeren van emoties en een vergroting van het zelfvertrouwen, *sociaal kapitaal* geeft inzicht in de kracht van het sociale netwerk rondom mensen en de toegang tot hulpbronnen binnen dit netwerk, *academisch kapitaal* betreft de werken schoolprestaties en tot slot *cultureel kapitaal* kenmerkt zich door het op juiste wijze hanteren van gangbare omgangsvormen en levensstijlkenmerken. In de onderstaande figuren staan de door de projectcoördinatoren ervaren opbrengsten van maatjesprojecten (figuren 2, 3, 4 en 5).

Figuur 2 Ervaren opbrengsten: emotioneel kapitaal (N=68; afgeronde %)

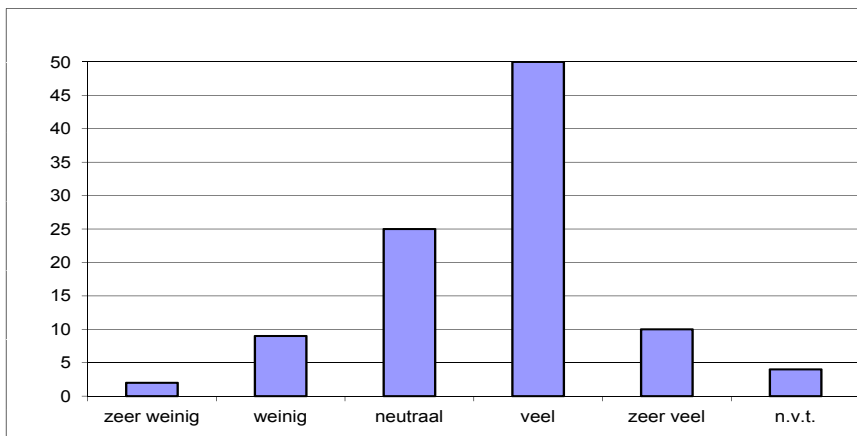
In totaal is 59% van de ondervraagde projectcoördinatoren van mening dat de maatjesprojecten (zeer) veel bijdragen aan de emotionele vaardigheden van hulpvragers. In 12% van de gevallen wordt melding gemaakt dat het betreffende project zich niet richt op de verbetering van emotionele vaardigheden. In die gevallen geldt de categorie 'niet van toepassing'.

Figuur 3 Ervaren opbrengsten: sociaal kapitaal (N=68; afgeronde %)

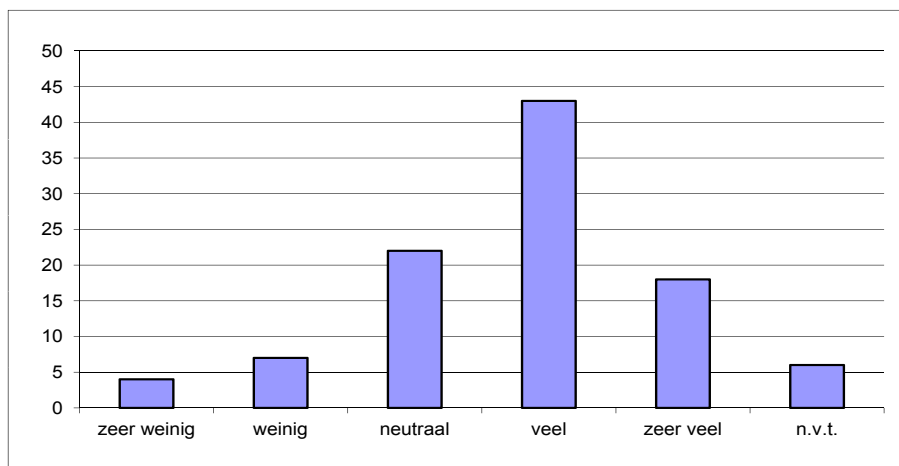
Maar liefst 80% van de ondervraagde projectcoördinatoren is van mening dat verbeterde sociale contacten met anderen (zoals het gemakkelijker contact kunnen leggen met anderen) belangrijke winstpunten zijn van de betreffende projecten.

Figuur 4 Ervaren opbrengsten: academisch kapitaal (N=68; afgeronde %)

Volgens 60% van de ondervraagden zijn verbeterde cognitieve vaardigheden (zoals het kunnen beoordelen en oplossen van problemen en het goed kunnen verwerken en begrijpen van informatie) belangrijke opbrengsten.

Figuur 5 Ervaren opbrengsten: cultureel kapitaal (N=68; afgeronde %)

Ten slotte is 61% van mening dat de projecten bijdragen aan verbeterde culturele vaardigheden (zoals een verhoogde interesse in culturele activiteiten).

De resultaten illustreren dat maatjesprojecten bijdragen aan verschillende vormen van kapitaal. Met andere woorden, de positieve invloed van maatjesprojecten blijft niet beperkt tot één specifiek type kapitaal. De belangrijkste bijdrage ligt in het vergroten van het sociale netwerk van mensen. Dit is een belangrijke constatering. Maatjesprojecten kunnen in die zin bijdragen aan het tegengaan van sociaal isolement in de samenleving. Dit geldt voor alle leeftijden. Hoewel we weten dat op landelijk niveau jongeren relatief gezien nauwelijks eenzaam zijn, is ook bekend dat er kwetsbare jongeren zijn die wel degelijk een steuntje in de rug kunnen gebruiken. Zo zijn er bijvoorbeeld circa 12.000 werkzoekende jongeren tot 23 jaar zonder startkwalificatie in 2012²³, die dikwijls kampen met meervoudige problemen en een verhoogde kans hebben om in aanraking te komen met de politie (CBS, 2011). Daarnaast zijn er mensen met een handicap of chronische ziekteaanandoening en ouderen met psychische en/of cognitieve problemen die kwetsbaar zijn en kampen met angstgevoelens en eenzaamheid (zie bijvoorbeeld SCP, 2011). In al deze gevallen kunnen maatjesprojecten, naast een grote variëteit aan andere interventies en (beleids)projecten, een belangrijke bijdrage leveren aan het creëren van nieuwe ontmoetingen en een betere kwaliteit van leven.

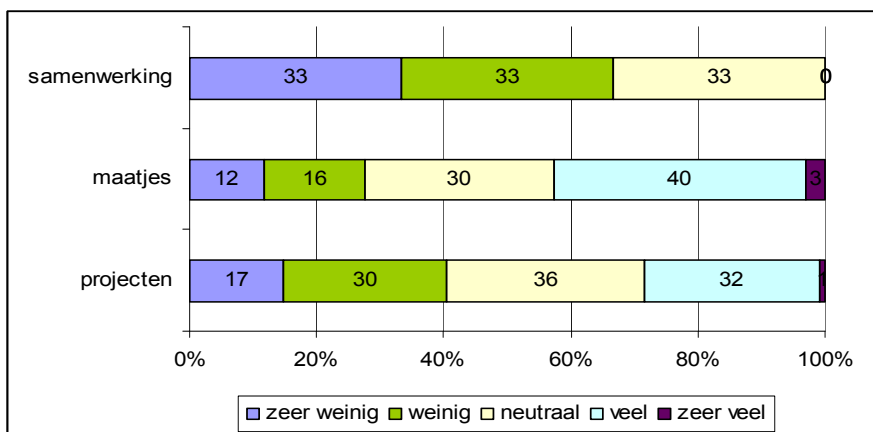
Een vraag die nu nog openstaat is de bijdrage van de campagne en aanpalende activiteiten van het Oranje Fonds aan de hierboven gerapporteerde resultaten. Speelt het Oranje Fonds een rol in de groei die de in de tijd gevolgde projecten doormaken? Voordat we hierop ingaan, bevragen we de respondenten allereerst naar de mate waarin ze gebruik hebben gemaakt en zijn te spreken over de beschikbare faciliteiten van het Oranje Fonds tijdens de campagneperiode. Wat volgt is een inschatting van de bijdrage van de campagne aan de gerealiseerde opbrengsten.

In onze sample heeft 'slechts' 8% deelgenomen aan een Masterclass en 40% aan een kennisdag (N=70). Dit lage percentage is goed te begrijpen, aangezien we eerder al constateerden dat in de afgelopen campagneperiode relatief weinig activiteiten zijn ontwikkeld. Zo waren er geen masterclasses en kennisdagen in 2013. Het lage aantal deelnemers maakt het doen van uitspraken over de beoordeling van de Masterclass niet mogelijk. In het geval van de kennisdag zijn de 28 respondenten overwegend positief (een gemiddelde score van 7,7).

Als het gaat om de meerwaarde van de campagne hebben we de respondenten bevraagd naar de mate waarin die in hun beleving heeft bijgedragen aan een grotere bekendheid van de maatjesproject(en). In totaal geeft 'slechts' 20% van de ondervraagde projectcoördinatoren aan dat de campagne hier (zeer) weinig aan heeft bijgedragen en ruim 40% is van mening dat dit juist in (zeer) belangrijke mate wel het geval is (N=69).

23 Zie jeugdmonitor.cbs.nl.

Figuur 6 Bijdrage campagne Oranje Fonds (N=69; afgeronde %)

Uit figuur 6 komt naar voren dat de campagne de grootste bijdrage heeft geleverd aan de aanwas van nieuwe maatjesprojecten (33% van de coördinatoren antwoordt (zeer) veel) en nieuwe maatjes (43% van de coördinatoren geeft aan (zeer) veel). Het in vergelijking met de vorige campagne van het Oranje Fonds ('De Beste Maatjes') kleinere aantal activiteiten die gedurende de campagneperiode zijn ontwikkeld, geeft de resultaten een positieve betekenis. Ten aanzien van de samenwerking met andere organisaties lijkt er geen positieve invloed van de campagne uit te gaan. Tegelijkertijd rapporteerden de projectcoördinatoren al voorafgaand aan de campagne hier geen positieve invloed van te verwachten.

4.4 Gesprekken met projectcoördinatoren

In het voorgaande hebben we aandacht besteed aan de personen die gebruik hebben gemaakt van de faciliteiten van het Oranje Fonds. In deze subparagraaf willen we stilstaan bij de vraag wat redenen zijn voor projectcoördinatoren om *geen* gebruik te maken van de beschikbare faciliteiten van het Oranje Fonds. In het bijzonder gaat het ons hierbij om redenen voor het niet vermelden van maatjesinitiatieven op de website www.ikwordmaatje.nl. Uit een door het Oranje Fonds aangedragen bestand hebben we willekeurig een tiental organisaties geselecteerd en benaderd voor een (telefonisch) kwalitatief interview.²⁴ Dit zijn organisaties die uiteenlopende maatjesprojecten aanbieden, van fietsprojecten tot en met maatjescontact voor mensen met een chronische ziekte. De inhoud van de vragen richt zich primair op de beweegredenen om geen gebruik te maken van de mogelijkheid projecten te vermelden op de website van het Oranje Fonds. Tijdens ieder gesprek heeft de onderzoeker aantekeningen gemaakt. De citaten die we in de rapportage gebruiken zijn anoniem opgetekend.

4.4.1 Bekendheid met Oranje Fonds en de campagne Maatjes Gezocht

Alle tien personen zijn bekend met het Oranje Fonds, haar visie en productenaanbod. Vaak via kanalen zoals tv, internet, radio, een landelijke campagne zoals NLDoe, foldermateriaal, nieuwsbrieven, een subsidieaanvraag of 'via-via' zijn de verschillende geïnterviewden desgevraagd met het Oranje Fonds in contact gekomen. In alle gevallen is er in in het verleden gebruikgemaakt van (een van) de aangeboden producten. De bekendheid met de campagne 'Maatjes Gezocht' is groot. Zo vertellen twee personen ons bijvoorbeeld:

Jazeker ken ik dat, via internet kwam ik erachter'

'Absoluut ben ik bekend met de campagne Maatjes Gezocht (...) ik ken het Oranje Fonds goed, we doen zelf mee in het kader van de actie NLDoe'

²⁴ De benaderde organisaties zijn: Vluchtelingenwerk West en Oostbrabant en Bommelerwaard, Stichting Profor Amsterdam-Zuidoost, Stichting Cordaan groep Amsterdam, Zonnehuizen Zutphen, Stichting Zebra Den Haag, STAMM Assen, Stichting Rndom Mantelzorg Zoetermeer, Portes Utrecht, Stichting Verstandelijk Gehandicapten Groningen en Stichting de Zijlen Tolberg.

Opmerkelijk is het grote enthousiasme waarmee onze respondenten over het algemeen reageren wanneer ze gevraagd worden naar hun bekendheid met het Oranje Fonds, de campagne en het nut van vrijwillige inzet in de samenleving. Des te opvallender is het dat deze positieve houding klaarblijkelijk onvoldoende grond biedt om maatjesinitiatieven te vermelden op de website ikwordmaatje.nl. We bevragen de verschillende personen hieronder naar hun achterliggende redenen.

4.4.2 *Grenzen: onbekendheid en spanning met lokale wensen en behoeften*

Ondanks het gegeven dat instellingen goed op de hoogte lijken te zijn van het Oranje Fonds, wordt er geen gebruik gemaakt van vermelding op de website. De eerste oorzaak is logisch: er zijn enkele personen die aangeven niet op de hoogte te zijn van het bestaan van de website. Drie personen dragen dit als belangrijkste reden aan, zoals onderstaand citaat illustreert:

'Oh, bestaat dat, dat wist ik niet'

In alle andere gevallen ligt de verklaring anders. De ondervraagde personen geven aan dat er een spanning bestaat tussen de vrijheid om zelf invulling te kunnen geven aan het werven van vrijwilligers en een landelijke campagne. Hiermee bedoelen ze dat potentiële vrijwilligers zich vaak vanuit de regio aanmelden voor een project. Hoewel een landelijke campagne algemene bekendheid kan geven aan het nut van vrijwilligerswerk, menen de geïnterviewden dat ze zelf al veel doen om (op lokaal en regionaal niveau) de inzet van vrijwilligers te stimuleren. Iemand vertelt hierover:

'De reden waarom wij niet op de website vermeld staan is dat wij zelf al veel kanalen inzetten, maar dan lokaal'

Drie andere personen vertellen:

'Wij werken op dit moment nauw samen met lokale organisaties en instellingen. Deze contacten leiden er volgens mij toe dat we sneller aan vrijwilligers komen. Ik vind dat eerlijk gezegd waardevoller dan een aanmelding op een website, dat is onvoldoende praktisch'

'Dat heeft niet veel effect om mensen te interesseren. Voor ons is het interessant als vrijwilligers op buurt- of wijkniveau benaderd worden'

'De website is niet een aantrekkelijk idee. Omdat het gericht is op een landelijk niveau. Een idee om dit te verbeteren is om het lokaler in te steken'

Op basis van dit type uitingen signaleren we dat er projectcoördinatoren zijn die een mismatch ervaren tussen een landelijk ondersteuningsaanbod (zoals het vermelden van projecten via een website) en een lokale ondersteuningsvraag. Een vergelijkbaar geluid kwam naar voren uit de evaluatie van de eerdere campagne 'Beste Maatjes' (Dekker & Braam, 2010). Toen gaf bijna driekwart van de geënquêteerde respondenten aan dat de aanwas van nieuwe vrijwilligers met name te danken is aan de eigen lokale/regionale aanpak.

Uit de interviews blijkt dat het Oranje Fonds vooral wordt geassocieerd met het kunnen krijgen van financiële ondersteuning en/of het creëren van een positieve houding van burgers ten aanzien van het doen van vrijwilligerswerk. De werving en begeleiding van vrijwilligers wordt vooral gezien als de voornaamste taken van de organisaties zelf. De drie personen die zeggen niet bekend te zijn met de website geven overigens wel aan dat het zeker een mogelijkheid kan zijn om vrijwilligers aan te trekken. In die zin is een mogelijke aanbeveling richting het Oranje Fonds om in de toekomst het bestaan van de website beter te communiceren naar de hiermee onbekende projectcoördinatoren, zodat zij hier in ieder geval van op de hoogte zijn. We zijn hier bewust bijzonder voorzichtig met het doen van aanbevelingen, aangezien we deze moeten baseren op een tiental, verkennende gesprekken.

4.4.3 *Ontgrenzen: campagne vooral belangrijk voor benadrukken rol vrijwilligerswerk in veranderende samenleving*

Het Oranje Fonds staat goed aangeschreven bij de ondervraagde instellingen. De campagne kan volgens de deelnemers ook wel degelijk bijdragen aan een verbeterde houding van mensen ten aanzien van het verrichten van vrijwilligerswerk. De respondenten vinden het hierbij belangrijk dat mensen

weten hoe relevant vrijwilligerswerk is, zeker in een periode waarin via verschillende decentraliseringsbewegingen in sociaal beleid (Wmo en wijzigingen in de AWBZ) steeds vaker een bijdrage wordt gevraagd van de informele hulpkanalen rondom hulpvragers. Met name in de zorg- en welzijnssector lijken in de toekomst tekorten aan vrijwilligers te ontstaan (De Boer & De Klerk, 2013). Het Oranje Fonds kan een klimaat creëren waarin het belang van vrijwilligerswerk onderstreept wordt; vrijwilligers die een goede aanvulling kunnen zijn op de al aanwezige inzet van vrienden, familieleden en beroepskrachten, of zoals deze persoon het verwoordt:

‘Overall wordt bezuinigd. Mensen moeten het steeds meer zelf uitzoeken, de samenleving staat meer en meer in het teken van zelfredzaamheid. Hulpbehoevende mensen zijn daar niet klaar voor. Vrijwilligers zijn erg belangrijk. Het zou fijn zijn als het Oranje Fonds hierin een rol zou kunnen spelen.’

4.4.4 Concluderend: grenzen én grenzeloos

Over de vraag waarom projectcoördinatoren hun project(en) niet aanmelden op de website van het Oranje Fonds, spraken wij (oriënterend) met tien personen. In enkele gevallen was onbekendheid met de mogelijkheid van digitale vermelding het logische antwoord op onze vraag. In de meeste gevallen zien de geïnterviewde personen simpelweg niet de voordelen van vermelding op een website. Onbekendheid kan gemakkelijk worden verholpen door in communicatieuitingen hier meer aandacht aan te schenken. Het andere bezwaar richt zich op de (veronderstelde) spanning tussen het lokale en landelijke niveau van aanpak. Wie de website www.ikwordmaatje.nl bezoekt komt maatjesprojecten tegen die bij hem of haar in de directe omgeving staan geregistreerd. Er is in die zin wel degelijk een informatieve en lokale afbakening. De respondenten die desondanks minder positief over de website zijn, zijn van mening dat vooral lokale en regionale wervingsinstrumenten effectief zijn. In die zin zijn de communicatieuitingen van het Oranje Fonds aan grenzen gebonden, terwijl tegelijkertijd een landelijke campagne bij kan dragen aan een groter besef van het nut van vrijwilligerswerk in een samenleving, waarbij steeds vaker alternatieven worden gezocht voor de oplopende maatschappelijke kosten van zorg en welzijn. In deze veranderende context is de aanpak van het Oranje Fonds eerder grenzeloos.

In het volgende hoofdstuk gaat onze aandacht uit naar de impact van maatjesprojecten in de praktijk van maatje en hulpvrager. Wat zijn de ervaren opbrengsten van maatjesprojecten en waaruit blijkt dit? We maken hierbij gebruik van een topiclijst waarin een aantal mogelijke opbrengsten voor maatje en hulpvrager worden weergegeven. De studie eindigt met een bespreking van de onderzoeksresultaten en een uiteenzetting van de wijze waarop het onderzoek antwoordt geeft op de centrale vraagstelling.

5 *De impact van maatjesinitiatieven: de praktijk aan het woord*

5.1 *Inleiding*

In de voorgaande hoofdstukken zijn de effecten van maatjeswerk op maatje, hulpvrager en samenleving als geheel aan bod gekomen. In hoofdstuk 3 hebben we op basis van de bestaande literatuur een aantal succes- en faalfactoren opgesteld die een belangrijke rol kunnen spelen bij het verwezenlijken van de doelen die vrijwilligers(organisaties) met maatjesinitiatieven nastreven. In hoofdstuk 4 stond het perspectief van de projectcoördinator centraal. De hamvraag die resteert is welke effecten maatjesprojecten hebben in de beleving van maatjes en deelnemers zelf? Wat is in hun optiek de impact van maatjeswerk? Aan de hand van 25 diepte-interviews met koppels brengen we dit in dit hoofdstuk in beeld: wat zijn de waargenomen opbrengsten van het deelnemen aan een maatjesproject?

We werken dit onderzoeksdeel uit aan de hand van twee perspectieven. Enerzijds draait het om de opbrengsten voor de deelnemer aan het project. Daarnaast komt het perspectief van het maatje aan bod. De ervaren opbrengsten brengen we in kaart aan de hand van verschillende vormen van kapitaal. Deze zijn al in het vorige hoofdstuk ter sprake gekomen. We zijn van mening dat alle vier de vormen van kapitaal van toepassing kunnen zijn voor zowel maatje als deelnemer. Daarnaast is er tijdens de gesprekken vanzelfsprekend ruimte voor de ondervraagden om opbrengsten in te brengen die buiten deze vier vormen vallen.

Voordat de opbrengsten van maatjeswerk voor zowel maatje als deelnemer in kaart zijn gebracht, besteden we in het kort aandacht aan de gehanteerde methodische aanpak. In de onderstaande paragraaf staan we stil bij opzet van de interviews en bij de verschillende soorten problemen waar deelnemers mee te maken kunnen hebben, om vervolgens de opbrengsten van maatjeswerk hieraan te kunnen relateren. Ten slotte introduceren we ook een eerste categorisering van motieven voor deelnemer en maatje om aan een maatjesproject deel te nemen.

5.2 *Data en methode*

Dit onderzoeksdeel is uitgevoerd via 25 semigestructureerde diepte-interviews met maatjeskoppels (maatje en deelnemer), waarin zij zijn bevraagd naar (onder andere) hun motivatie en ervaren opbrengsten. De veldwerkperiode vindt plaats van juni tot en met november 2012. De gesprekken duren gemiddeld een uur. Bij het aanschrijven van de vrijwilligersorganisaties om in contact te komen met de koppels is rekening gehouden met de grote verscheidenheid aan maatjesprojecten in Nederland. Om een voldoende heterogeen beeld te kunnen schetsen van het maatjeswerk zijn maatjesprojecten afkomstig uit 22 verschillende organisaties benaderd, die zijn gericht op verschillende doelgroepen. Bovendien hebben we koppels benaderd die verspreid zijn over heel Nederland. Voor het werven van de koppels is zodoende geselecteerd op doelgroep, geografische spreiding en het type problematiek waar de projecten op inspelen. Van alle benaderde projecten hebben er uiteindelijk ‘slechts’ vijf niet gereageerd. De belangrijkste redenen om niet mee te doen zijn: ‘geen tijd’ of ‘geen interesse’. De non-respons van deze vijf projecten heeft overigens geen invloed gehad op de diversiteit van de respondenten: van selectiviteit is geen sprake. Per project hebben we vervolgens één of twee koppels geselecteerd. In totaal zijn op deze manier 25 koppels geïnterviewd afkomstig uit diverse projecten, zoals mentoring van jongeren, projecten die zich richten op bieden van sociaal-emotionele steun, projecten die ondersteuning bieden aan mensen met psychische problematiek en projecten gericht op

taalbeheersing of opvoedingsvraagstukken. Tabel 2 geeft een overzicht van de belangrijkste achtergrondkenmerken van de respondenten. Ook het soort problematiek wordt hierbij weergegeven.

Tabel 2 Achtergrondkenmerken respondenten

	N	Sekse	Nationaliteit	Leeftijd	Opleiding ¹	Problematiek
Deelnemers						
	25	Man (6); vrouw (19).	Nederlands (23).	15-25 jaar (5); 25-35 (2); 35- 45 (4); 45-55 (2); 55-65 (8); 65-75 (2) en 75+ (2).	Laag (11); mid- delbaar (9) en hoog (3).	Lichamelijk (3); psychisch (6); prak- tisch (3); eenzaam- heid (1). Twaalf personen hebben te maken met een 'gestapelde' ² problematiek.
Maatjes						
	25	Man (6); vrouw (19).	Nederlands (25).	15-25 jaar (1); 25-35 (4); 35- 45 (6); 45-55 (6); 55-65 (4); 65-75 (3) en 75+ (1).	Laag (2); mid- delbaar (6) en hoog (15).	n.v.t.

Wat in de bovenstaande tabel opvalt is dat zowel de deelnemers als maatjes in onze sample overwegend de Nederlandse nationaliteit hebben en van het vrouwelijk geslacht zijn. Verder zijn de maatjes over het algemeen hoger opgeleid dan de deelnemers. Hoewel de verdeling naar sekse tussen deelnemers en maatjes gelijk is, zijn er niet alleen maar koppels van gelijk geslacht. De koppels van gelijke sekse zijn in de sample weliswaar in de meerderheid, maar onder de koppels zijn er ook zes cases van verschillend geslacht. Op het gebied van matching hoeft geslacht immers geen belangrijke rol te spelen (zie ook Van 't Hoog et al., 2012).

Zoals eerder aangegeven gaan we na wat de ervaren opbrengsten zijn in termen van de vier verschillende vormen van kapitaal. Om de vormen van kapitaal vast te stellen geven we hieronder een aantal globale omschrijvingen en een beknopte operationalisatie die aanknopingspunten bieden bij het analyseren van de data (Bowen, 2006).

We starten met *emotioneel kapitaal*. Hoe is dit vast te stellen? Deze vorm van kapitaal heeft betrekking op het emotionele welzijn van een persoon. Het gaat hier om een set van emotionele competenties ('emotiebeheer') die bepalend zijn voor het zelfvertrouwen en het vertrouwen in de toekomst. Een groter zelfvertrouwen draagt vervolgens weer bij aan een gezonde sociale en persoonlijke ontwikkeling (Brinkgreve, 2010). Uyterlinde et al. (2009) laten bijvoorbeeld zien dat door het samen ondernemen van activiteiten en het kunnen praten met anderen over je problemen positief bijdragen aan dit type kapitaal. Tijdens de gesprekken proberen we te beoordelen of het zelfvertrouwen en meer in het algemeen het persoonlijke welbevinden in de beleving van de respondent is toegenomen en of men in staat is om beter dan voorheen met emoties om te gaan. We letten hier op tekstfragmenten die wijzen op emotioneel welbevinden ('ik heb meer vertrouwen in mezelf' of: 'ik kan mijn leven beter vorm geven').

Ten tweede hebben we tijdens de interviews aandacht voor *sociaal kapitaal*. Deze vorm van kapitaal heeft te maken met de toegang tot sociale hulpbronnen. Het gaat hier enerzijds om een verbreding van het sociale netwerk en anderzijds om het verdiepen van de verhoudingen met mensen in de eigen sociale omgeving om voordeel te creëren, zoals het ontvangen van sociale steun of informatie (zie bijvoorbeeld Lin, 1999; Portes, 1998). Om een relatie tussen maatjeswerk en dit type kapitaal vast te kunnen stellen gaan we op zoek naar uitingen die wijzen op een groter en/of beter contact met de sociale omgeving ('ik kom weer buiten en onder de mensen' of: 'ik leg nieuwe contacten').

Ten derde gaan we op zoek naar opvattingen over *academisch kapitaal*. Dit heeft betrekking op de school- en/of werkprestaties van de respondent (Uyterlinde et al., 2009). We letten hier op passages

uit de interviews die wijzen op een verbetering van prestaties of motivatie ('ik heb hiervan geleerd, nu kan ik het zelf').

Tot slot onderscheiden we *cultureel kapitaal*. Deze vorm van kapitaal is breed gedefinieerd en omvat kennis over alle gedragscodes, omgangsvormen, attitudes en de informele cultuur die van belang zijn voor het volwaardig functioneren in de samenleving (Bourdieu & Passeron, 1979). Hierbij kijken we naar ervaren veranderingen in de sociale vaardigheden en/of omgangsvormen en/of gedragscodes, en of deze beter bekend zijn bij de betreffende respondent. Om hier meer inzicht in te krijgen letten we bijvoorbeeld op tekstfragmenten die wijzen op bekendheid met de gebruiken en normen in een bepaalde situatie ('daar moet je je zo gedragen'; vgl. bijvoorbeeld DiMaggio, 1982).

Op basis van de bovenstaande globale omschrijvingen gaan we in de interviewtekst op zoek naar uitingen die kunnen wijzen op een bepaalde vorm van kapitaal. We richten de analyse op zowel maatje als deelnemer, aangezien de positieve invloed die uit kan gaan van maatjeswerk zowel voor maatje als deelnemer kan gelden. De verdere opzet van dit hoofdstuk is als volgt. In eerste instantie onderzoeken we de motieven van en opbrengsten voor deelnemers (paragraaf 5.3 en 5.4), gevolgd door de ervaringen van maatjes (paragraaf 5.5 en 5.6).

5.3 *Motieven deelnemers*

Tijdens de interviews zijn aan de hand van een semi-gestructureerde topiclijst zowel de ervaringen en meningen van maatjes als deelnemers aan bod gekomen. Er zijn vragen voor beide groepen afzonderlijk (gericht op de specifieke motivatie en opbrengsten) en vragen die voor beiden van toepassing zijn (zoals de frequentie van afspreken en de activiteiten die worden ondernomen). Er is bewust voor gekozen om de koppels op een voor hun vertrouwde locatie te spreken. Dit vergroot in onze beleving de medewerking en de kwaliteit van de gesprekken. Zo is er afgesproken bij de vrijwilligersorganisatie, bij mensen thuis, in een zorginstelling of op een neutrale plek, zoals in een café.

Deelnemers van maatjesprojecten kampen met allerlei problemen in het dagelijkse leven of zitten in een leefsituatie die niet altijd even gemakkelijk is. Aangezien er in dit onderzoek gekozen is voor een zo'n breed mogelijk scala aan maatjesprojecten, hebben de deelnemers zeer verschillende achtergronden. In deze paragraaf bespreken we de achtergronden en de hieraan verwante motieven om op zoek te gaan naar een maatje. We starten echter met een aantal algemene redenen om op zoek te gaan naar een maatje.

5.3.1 *De algemene behoefte aan sociaal contact*

Ongeacht de problematiek van de deelnemers valt ons op dat de overgrote meerderheid op zoek is gegaan naar een maatje omdat '*het gezellig is*' (vrouw, 50 jaar), '*om uitstapjes te maken*' (vrouw, 57) of simpelweg '*om buiten te komen*' (vrouw, 71 jaar). De deelnemers zoeken bijvoorbeeld iemand om samen te wandelen, te fietsen of een andere activiteit te ondernemen zoals samen een kop koffie drinken. Het doel is om zo een middag te ontspannen en even weg te zijn uit de dagelijkse beslommingen. In totaal geven 20 van de 25 deelnemers dit type overwegingen aan. Zoals een van de respondenten opmerkt:

'Als mijn maatje er niet was geweest had ik me vaak erg verveeld' (man, 16 jaar).

Een andere deelnemer vertelt:

'Ik moet dingen blijven ondernemen om niet in zelfmedelijden te vervallen' (vrouw, 53 jaar).

Door het aangaan van contacten zijn mensen minder op zichzelf aangewezen. De vormen van kapitaal die raken aan bovenstaande citaten zijn het emotionele en sociale kapitaal. Door het contact aan te gaan met anderen ontstaat meer structuur in het leven, kan men zelfstandiger functioneren en valt een stukje onzekerheid weg (emotioneel kapitaal). Daarnaast leidt het opbouwen van sociale relaties tot een grotere mate van sociaal kapitaal. Op de specifieke opbrengsten van maatjeswerk komen we overigens later in dit hoofdstuk nog specifiek terug.

5.3.2 De algemene behoefte aan eenzaamheidsbestrijding

Naast de behoefte aan sociaal contact valt ook op dat het op zoek gaan naar een maatje voor veel deelnemers een vorm van eenzaamheidsbestrijding is. Eenzaamheid komt in meer of mindere mate bij nagenoeg alle deelnemers voor. Dit wil niet zeggen dat de geïnterviewden helemaal niemand meer om zich heen hebben, maar wel dat het contact in die gevallen vaak enigszins beperkt is of dat familie en vrienden bijvoorbeeld ver weg wonen, waardoor ze in de praktijk toch nog veel tijd alleen doorbrengen. Vaak is er nog wel wat contact met anderen, maar dit is vaak niet genoeg. Het contact tussen maatje en deelnemer is dan ook vaak gericht op het hebben van een gezellige tijd samen, waarbij de deelnemer de volle aandacht krijgt. Het zal duidelijk zijn dat de algemene behoefte aan sociaal contact en eenzaamheidsbestrijding elkaar overlappen.

Ondanks dat er twee meer algemene redenen zijn voor het zoeken naar een maatje, kunnen er ook verschillen zijn naar type problematiek. Is het bijvoorbeeld zo dat bij personen die te maken hebben met lichamelijke problemen zich andere motiveringen onder deelnemers voordoen dan bij personen met psychische problemen? We verkennen de eventuele verschillen in motieven hieronder.

5.3.3 Op zoek naar een maatje: lichamelijke problematiek

Ongeveer een derde van de deelnemers (acht respondenten) kampt met lichamelijke problematiek, soms in combinatie met andere problemen. Ze zijn bijvoorbeeld slecht ter been, lijden aan een chronische ziekte of zien niet of slecht. Dit leidt ertoe dat zij in hun functioneren in het dagelijks leven aanzienlijk worden beperkt. Eén van de deelnemers zegt hierover:

'Omdat ik blind ben kom ik weinig buiten. Ik krijg wel wijkverpleging maar die hebben geen tijd om uitgebreid met me te wandelen' (vrouw, 71).

Een andere deelnemer geeft aan:

'Door de handicap kost alles ontzettend veel energie. Van een uitstapje moet ik twee dagen bijkomen' (vrouw, 57).

Een gevolg hiervan is dat voor het gros van deze deelnemers de wereld om hen heen kleiner wordt en dat ze best wat extra hulp kunnen gebruiken. Ook zijn er deelnemers die te maken hebben met een chronische ziekte, waardoor niet alles zo gemakkelijk gaat als ze zouden willen:

'Ik voel me vaak niet zo lekker en heb veel zorgen' (vrouw, 55) of 'ik kom nog amper buiten' (vrouw, 57).

Uit de interviews blijkt dat de lichamelijke problematiek, die soms gepaard gaat met een kleinere leefwereld, een reden kan zijn voor deelnemers om op zoek te gaan naar een maatje. Wat verwachten de deelnemers vervolgens van het contact in relatie tot de beperking? Grofweg verwachten ze dat het maatje die activiteiten met ze onderneemt die ze zelf niet meer goed kunnen ondernemen. Het gaat dan om het naar buiten gaan en/of iets ondernemen om op die manier het eigen leven te verrijken. Een viertal wil graag meer buiten wandelen, maar dit verlangen wordt beperkt door slechthooftheid en een beperkte mobiliteit:

'Ik ben slechthoofdig maar wandel graag in het bos' (vrouw, 84) en 'Ik ben bedlegerig en kom daardoor niet meer gauw buiten' (vrouw, 57).

De andere vier deelnemers draait het vooral om:

'Er even uit zijn' (vrouw, 55 en vrouw, 57) of 'gezellig samen dammen' (man, 53).

Maatjes kunnen dan uitkomst bieden. Weliswaar kampen deze deelnemers met lichamelijke problemen, zij verwachten niet van hun maatje dat zij veranderen in een professionele hulpverlener. Wat zij voornamelijk verwachten is:

'Een prettig en gemakkelijk contact' (vrouw, 63); 'Stimulatie om mee naar buiten te gaan' en ook: 'Gezelligheid' (vrouw, 57) en: 'Samen een beetje rondstruinen over de markt en praten' (vrouw, 55).

Het bieden van sociaal contact en gezelschap om samen dingen te doen die anders niet of moeilijk mogelijk zijn, lijkt een belangrijke functie van het maatjeswerk.

5.3.4 Op zoek naar een maatje: psychische problematiek en/of verstandelijke handicap

Veertien van de vijftientig deelnemers kampen met psychische problematiek en/of een verstandelijke beperking, soms gecombineerd met andere problemen. Depressie is een veelgehoorde klacht bij de mensen met psychische problemen:

'Na mijn scheiding ben ik alles kwijtgeraakt en depressief geworden' (vrouw, 36); 'Ik heb veel last van depressies en ben in therapie geweest' (vrouw, 41); 'Na mijn ongeluk ben ik depressief geworden' (vrouw, 53).

In verband met dergelijke psychische problemen zitten sommige deelnemers in therapie of zijn ooit in therapie geweest en woont een deel in een instelling. Onder deze categorie rekenen wij ook de deelnemers die kampen met een verstandelijke beperking: ook zij wonen over het algemeen in een instelling, of via begeleid wonen. Deze psychische en/of verstandelijke problematiek leidt ertoe dat het leven voor hen niet altijd even gemakkelijk is. Ook in dit geval is het ervaren van te weinig sociale steun een belangrijke overweging om op zoek te gaan naar een maatje:

'Ik voelde me eenzaam' (vrouw, 17) en 'Ik voelde me onbegrepen' (vrouw, 57) zijn typerend hiervoor.

Gevolg hiervan is dat deze deelnemers van het contact vooral verwachten dat *'er iemand voor mij is'* (vrouw, 50), *'dat ik mijn verhaal kwijt kan'* (vrouw, 57), *'dat we kunnen praten en koffie drinken'* (vrouw, 56), *'dat we iets leuks gaan doen en lol hebben'* (man, 18).

Sociaal contact, bijvoorbeeld via het aanbieden van een goed gesprek, staat ook voor deze groep centraal. Het bieden van dit contact en van sociale steun lijkt hier een belangrijke functie van het maatjeswerk. Net als in het geval van de personen die te maken hebben met lichamelijke problematiek, is de mogelijkheid om in contact te komen met anderen (en de steun die dit kan bieden) een belangrijke drijfveer van deze groep deelnemers. Anders gezegd, de hulpbehoefte is niet specifiek afhankelijk van het type problematiek. Wel is het met elkaar voeren van gesprekken over problemen een centraler onderwerp dan bij deelnemers die (met name) te maken hebben met fysieke problemen.

5.3.5 Op zoek naar een maatje: praktische problematiek

Vier van de vijftientig deelnemers hebben een maatje omdat zij met een praktisch probleem zitten, soms voortkomend uit een bepaalde beperking. Deze praktische problematiek heeft bij deze deelnemers bijvoorbeeld te maken met de opvoeding van kinderen, het leren van de Nederlandse taal, het omgaan met de computer en/of mobiliteit. Zoals een deelnemster aangeeft:

'Ik zat er volledig doorheen. Zodra ik mijn kindje oppakte begon het meteen te huilen, zij voelde mijn stress' (vrouw, 27).

In dit geval wordt er door de deelnemers duidelijk iets anders verwacht van het contact dan wanneer de deelnemers kampen met lichamelijke, dan wel psychische problemen. De deelnemers verwachten dat het hebben van een maatje uitkomst kan bieden bij de ervaren problematiek:

'Ik hoopte en verwachtte heel erg dat ik goed geholpen zou worden' (vrouw, 27) en: 'Ik wilde heel erg graag Nederlands leren' (vrouw, 41) zijn hier voorbeelden van.

Het gaat, kortweg, om meer instrumentele overwegingen: er is een probleem en men zoekt daar een oplossing voor. In die zin hebben de maatjes een wat andere rol en worden er andere dingen verwacht van het contact. *'Puur voor de gezelligheid'* zijn deze maatjes niet, al zit er natuurlijk ook een gezellig en sociaal aspect aan het contact. Zoals een van de maatjes in dit kader bijvoorbeeld vertelt:

'Ik ben hier om haar te helpen en haar te vertellen hoe ik het zou aanpakken' (vrouw, 51).

Het bieden van praktische hulp, naast sociaal contact en gezelligheid lijkt in sommige gevallen een belangrijke functie van maatjeswerk. Dit type hulpbehoefte is in bestaand onderzoek en ook bij de eerdere twee groepen hulpvragers (de mensen die te maken hebben met psychische, verstandelijke en/of lichamelijke problematiek) veel minder naar voren gebracht.

5.3.6 *Behoeftedelnemer is altijd leidend*

Een andere vaststelling is dat het contact altijd ontstaat vanuit de behoefte van de deelnemer. Deze behoefte is leidend en ontstaat vaak na een ingrijpende gebeurtenis. De deelnemer komt er bijvoorbeeld op een moment alleen voor te staan, krijgt kinderen (zonder partner), wordt opgenomen voor therapie, krijgt een ongeluk of er wordt een ernstige ziekte geconstateerd. Respondenten vertellen ons bijvoorbeeld:

'Ik zit op dit moment in therapie en dat is best intensief' (vrouw, 56). Of: 'Na een ernstig auto-ongeluk ben ik op zoek gegaan naar een maatje' (man, 53); 'Nadat mijn man is overleden kwam ik er ineens alleen voor te staan' (vrouw, 62) en: 'De geboorte van mijn twee kinderen is me erg zwaar gevallen' (vrouw, 27).

We hebben nu geconstateerd dat de behoefte van de deelnemer leidend is in het ontstaan van het contact en we weten dat de behoefte aan sociaal contact en/of (praktische) ondersteuning veelvoorkomende motieven kunnen zijn om op zoek te gaan naar een maatje. We vragen ons op dit punt aan te komen wel af in hoeverre er een relatie is tussen het hebben van een beperkt sociaal netwerk en de voorkeur voor een maatje. Is het zo dat deelnemers eerder op zoek gaan naar contact omdat er geen alternatief voorhanden is in de eigen leefomgeving?

5.3.7 *Behoeftedelnemer aan sociaal contact ondanks hulp in de nabijheid?*

Het deelnemen aan een maatjesproject ontstaat in lang niet alle gevallen vanuit een (te) beperkt sociaal netwerk. Vijftien personen laten weten dat zij zelf over voldoende contacten beschikken. Daarentegen beschrijven tien respondenten dat ze weinig tot geen sociale contacten te hebben:

'Naast mijn maatje heb ik niemand' (vrouw, 71); 'Ik ben een einzelgänger' (vrouw, 18); 'Ik voel me eenzaam' (vrouw, 55) en: 'ik ben alles kwijtgeraakt' (vrouw, 36).

Bij de vijftien deelnemers die aangeven wel over een voldoende netwerk te beschikken leiden twee mechanismen toch tot het aangaan van het contact.

Ten eerste zien we in de gevallen dat er sprake is van een (ervaren) voldoende sociaal netwerk (meestal bestaande uit familieleden, vrienden en/of burens) dat dit sociale verband voornamelijk in de 'primaire' levensbehoeften voorziet. Er wordt bijvoorbeeld wel gezorgd voor een onderkomen en voor de dagelijkse boodschappen, maar juist als het gaat om de 'extra' activiteiten (de 'secundaire' levensbehoeften) zijn zij aangewezen op een maatje.

Daarnaast wordt het aanwezige sociale netwerk niet continu aangesproken uit angst voor overvraging. Typerend hiervoor zijn passages zoals:

'Mijn vrienden moeten geen hulpverleners worden' (vrouw, 63) en: 'Ik heb een lieve zus die al heel voor mij doet' (vrouw, 53).

Anders geformuleerd, het informele netwerk in de directe nabijheid kent haar grenzen (Grootegoed & Van Dijk, 2012) waarbij het maatjeswerk ervoor zorgt dat mensen niet op zichzelf zijn aangewezen. Maatjesprojecten leveren in beide gevallen een belangrijke bijdrage aan de levenskwaliteit van mensen.

5.4 *Opbrengsten deelnemers*

In deze paragraaf richten we ons op de gepercipieerde opbrengsten van maatjeswerk. We starten met het perspectief van de deelnemers.

5.4.1 *Emotioneel kapitaal: de mogelijkheid om anderen bij problemen te betrekken lukt op*

Zoals eerder is beschreven heeft emotioneel kapitaal betrekking op het emotioneel welzijn van de deelnemer. De focus ligt hier vooral op 'emotiebeheer'; het beter om kunnen gaan met de eigen emoties (Brinkgeve, 2010). Wanneer we de interviewverslagen bekijken, dan zien we dat voornamelijk de deelnemers die kampen met psychische problemen (al dan niet in combinatie met andere problematiek) een toename in het persoonlijke welbevinden ervaren. Het gaat hier om veertien deelnemers en zij ervaren allen een toename in, met name, hun emotionele kapitaal. Zij merken ten eerste op dat ze beter om kunnen gaan met neerslachtige en/of depressieve gevoelens door het maatjescontact.

Eén van de deelnemers zegt bijvoorbeeld:

'Zij sleept me er weer bij' (vrouw, 55). Andere deelnemers reageren als volgt: 'Zij trekt mij door een sombere periode heen' (vrouw, 41) of: 'Ik was depressief maar heb mijn leven weer opgepakt hierdoor' (vrouw, 38).

Daarnaast valt op dat zeven deelnemers een grotere mate van emotioneel kapitaal ervaren doordat ze hun gevoelens en emoties (voornamelijk zorgen en verdriet) even kwijt kunnen en zich daardoor veel prettiger voelen. Ze zijn als het ware in staat om met hun problemen om te gaan. Exemplarisch hiervoor zijn uitspraken zoals:

'Ik vind het erg fijn dat ik haar dingen in vertrouwen kan vertellen, dat lucht op' (vrouw, 18) of: 'Ik heb veel zorgen, maar een middag met mijn maatje geeft me weer zoveel energie, dan kan ik er weer even tegenaan' (vrouw, 55) of zoals een maatje zegt over de deelnemer: 'Je ziet gewoon aan haar dat ze bozig is en haar ei niet kwijt kan, maar je ziet haar gewoon ontspannen en weer rustig worden als ik ben geweest' (vrouw, 71).

Ook zien we een toename in emotioneel kapitaal bij zestien van de vijftientig deelnemers doordat zij het gevoel hebben dat er iemand echt naar ze luistert en ze zich gehoord en serieus genomen voelen door hun maatje. De deelnemers geven aan: *'Ik vind het prettig dat ze naar me luistert zonder te oordelen' (vrouw, 17) en: 'Er wordt nu naar mij geluisterd en ik voel me eindelijk begrepen' (vrouw, 57) of: 'Ze is er voor me en luistert naar me, dat vind ik erg prettig' (vrouw, 38).*

Tot slot zien we ook een toename in het zelfvertrouwen sinds het maatjescontact bij twee deelnemers. Zij geven aan dat ze *'zich zekerder voelen' (vrouw, 27) en: 'Ik durf nu veel meer, eerst was ik een bang vogeltje' (vrouw, 41).*

Een toename van emotioneel kapitaal is duidelijk een grote verdienste van het maatjeswerk. Voornamelijk als het gaat om het bieden van een luisterend oor en het verlichten van gevoelens van neerslachtigheid hebben maatjes een belangrijke functie. De deelnemers leren als het ware om beter om te kunnen gaan met hun problemen.

5.4.2 Sociaal kapitaal: een positieve verrijking van het leven via sociaal contact

Wanneer we kijken naar de opbrengsten van maatjeswerk in termen van sociaal kapitaal, vallen eveneens een aantal zaken op. Door nagenoeg alle deelnemers wordt aangegeven dat het fijn is om een maatje te hebben om samen activiteiten te kunnen ondernemen. *'We doen nu dingen die je anders nooit had gedaan, of niet had kunnen doen in financieel opzicht' (vrouw, 42),* zo vertelt een geïnterviewde ons. Bij veel van deze maatjeskoppels wordt het contact als zeer prettig ervaren en zeker bij langdurige contacten kan er vriendschap ontstaan:

'Zo mooi dat er een vriendschap kan ontstaan tussen twee zo verschillende mensen, die elkaar anders nooit zouden hebben ontmoet' (vrouw, 27) en 'hij is een echte vriend geworden' (man, 53).

Voor deelnemers wordt het hebben van een maatje als een aanvulling op en een verrijking van het eigen leven gezien:

'Het maakt het leven minder saai' aldus één van de deelnemers (vrouw, 57). Een ander zegt: 'Ik ben erg blij met mijn maatje, ik verveelde me eerst soms zo erg dat ik de hele dag helemaal niets meer deed' (vrouw, 17).

Het contact tussen maatje en deelnemer is in bijna alle gevallen gericht op een prettig en gezellig contact en het verrijken van het leven om de deelnemer heen, door deze een leuke tijd te bezorgen. Dat een toename van sociaal kapitaal door bijna alle deelnemers wordt beleefd is ook niet zo verwonderlijk, gezien de insteek van het contact. Zoals eerder al is geconstateerd, gaan de deelnemers bijna allemaal op zoek naar een maatje in verband met een behoefte aan (meer) sociaal contact; de deelnemers kunnen terugvallen op personen die voorheen ontbraken

5.4.3 Academisch kapitaal

De opbrengsten in termen van academisch kapitaal wordt maar door een relatief klein deel van de deelnemers ervaren. Bij vijf deelnemers uit dit zich in het gevoel dat ze iets nieuws hebben geleerd.

'Dankzij mijn maatje weet ik nu beter hoe de computer werkt, al leer ik nog steeds' (vrouw, 35). Een ander geeft aan: 'het geeft zoveel voldoening als je vooruitgang hebt geboekt' (vrouw, 41) en 'zij heeft mij geleerd om keuzes te maken en me geholpen bij huiswerk' (man, 13).

Deze opbrengsten doen zich vooral voor in het geval van mentoring, maar beperken zich hier niet toe. Ook in het geval van taalcoaching' staan, vanzelfsprekend, opbrengsten in termen van academisch kapitaal voorop.

5.4.4 Cultureel kapitaal

In dit onderzoek zijn we ook mogelijke bijdragen aan cultureel kapitaal nagegaan. Bij geen van de deelnemers worden echter uitingen van een grotere mate van cultureel kapitaal waargenomen. Dit kan met verschillende zaken te maken hebben. Zo is de bevordering van omgangsvormen en veranderde attitudes vaak geen expliciet thema bij maatjesprojecten (eerder een afgeleide) en het kan ook zo zijn dat de vorming van cultureel kapitaal een impliciete opbrengst is, waar betrokkenen zich in mindere mate van bewust zijn.

Nu we zowel de motieven, problematiek en de gepercipieerde opbrengsten voor de deelnemers hebben besproken, vervolgen we ons verslag met het perspectief van de maatjes. We starten met de ervaren motieven, om vervolgens verder te gaan met de gepercipieerde opbrengsten.

5.5 Motieven maatjes

In deze paragraaf richten we ons op de motieven van maatjes, oftewel de vrijwilligers. In de literatuur is al veel geschreven over subjectieve redenen voor vrijwilligerswerk (zie bijvoorbeeld Clary & Snyder, 1998). Dominant hierin is de functionele benadering, waarbij men er vanuit gaat dat mensen een bepaalde handeling uitvoeren als het tegemoetkomt aan een bepaalde (psychologische) behoefte. Het draait hier vooral om de doelen en redenen die ten grondslag liggen aan het handelen (Musick & Wilson, 2008), maar het kan ook simpelweg te maken hebben met 'plezier' (Dekker & Hart, 2009). De motivaties van vrijwilligers zijn grofweg samen te vatten onder zes 'labels'²⁵ te weten: *waarden* (omdat het tegemoetkomt aan zaken waaraan mensen waarde hechten); *verdieping/leren* (voor verdieping en/of verbreding van het eigen leven; de 'learning experience' staat hierbij centraal); *sociaal* (vanuit een verlangen om bij een groep mensen te horen); *carrière* (in verband met werkgerelateerde voordelen, zoals kennisvermeerdering en/of het opdoen van relevante contacten); *bescherming* (een manier om met eigen problemen en/of onzekerheden om te gaan) en tot slot *begrip/verbetering* (vrijwilligerswerk als middel voor persoonlijke groei) (zie Musick & Wilson, 2008). Aan de hand van deze zes 'labels' worden de motieven van maatjes in dit onderzoek besproken. Worden de meeste respondenten maatje om één en dezelfde reden, of zijn de motieven divers en overlappend?

5.5.1 Achterliggende waarden die van belang zijn

Een klein aantal vrijwilligers (drie in totaal) is maatjeswerk gaan doen omdat het tegemoetkomt aan iets waaraan zij veel waarde hechten. Ze vinden het belangrijk iets te betekenen voor de maatschappij en/of vinden het belangrijk dat iedereen iemand heeft om op terug te vallen. Eén van de vrijwilligers geeft aan:

'Ik wil iets terugdoen voor de maatschappij, dat vind ik erg belangrijk' (vrouw, 51).

Een ander zegt:

25 De zogenaamde 'Volunteer Functions Inventory' (VFI) vragenlijst meet deze zes 'labels' of 'waarden' om vrijwilligerswerk te verrichten. Een nadeel van meer psychologische benaderingen om motieven achter vrijwilligerswerk te achterhalen is wel de geringe aandacht voor de sociale context (denk in dit verband bijvoorbeeld aan aspecten die samenhangen met sociale klasse en landensverschillen).

'Ik realiseerde me dat ik niets deed op dit gebied, dus toen ben ik gaan zoeken naar een geschikt project' (man, 51).

Een ander is begonnen als maatje nadat ze hoorde dat mensen met een beperking weinig vrienden hebben.

'Dat maakte indruk op me, toen heb ik me direct aangemeld' (vrouw, 27).

Het doen van vrijwilligerswerk kan ook ontstaan vanuit een bepaalde geloofsovertuiging. Bij één van de vrijwilligers speelde dit een rol.

'Ik ben christelijk en ik realiseerde me op een gegeven moment dat ik erg weinig deed op maatschappelijk vlak. Daarom heb ik me toen aangemeld' (man, 27).

Waarden kunnen dus verantwoordelijk zijn als we willen voorspellen waarom iemand maatje wordt.

5.5.2 *Persoonlijke verdieping als motief*

Een andere reden om vrijwilligerswerk te gaan doen is omdat men andere mensen wil leren kennen, nieuwe vaardigheden wil ontwikkelen en/of meer wil leren over zichzelf (valkuilen/sterke punten). Wanneer we de interviews nalopen is het opvallend dat verdieping bij geen enkel maatje de (explíciete) reden is geweest om te starten met maatjeswerk. Door verschillend personen wordt het wel genoemd als een positief gevolg van het aangaan van contact:

'Het is bijzonder om in contact te komen met mensen en levens waar je niets van af weet en waar je anders ook nooit mee te maken zou hebben' (vrouw, 55) is hier een voorbeeld van.

Een ander zegt:

'Ik heb geleerd grenzen te stellen' (vrouw, 66) of: 'Ik heb mezelf echt leren kennen hierdoor' (vrouw, 36).

Daarnaast wordt verdieping vaak in verband gebracht met de bijeenkomsten voor de vrijwilligers die worden gehouden bij de meeste organisaties:

'Ik vind de bijeenkomsten belangrijk omdat je er van leert en omdat het inspirerend is' (vrouw, 68) en: 'Ik vind dit erg waardevol, omdat je er zoveel wijzer van wordt' (vrouw, 51) zijn illustratief.

De opbrengsten van maatjeswerk voor de maatjes, worden later in dit hoofdstuk verder besproken.

5.5.3 *Sociale verbondenheid geen motief*

De gedachte achter dit motief is dat mensen vrijwilligerswerk doen vanuit een verlangen om bij een groep te horen, dan wel om goed op te kunnen schieten met een bepaalde groep mensen die voor hen belangrijk is, zoals medestanders of lotgenoten. Bij de analyse van de interviewdata valt op dat er voor maatjes zeker een sociaal aspect zit aan het contact, maar dat deze niet zozeer gestoeld is op lotgenotencontact of een gedeelde ideologie. Aan dit sociale motief zit bij een aantal maatjes eerder een meer 'quasi-egoïstische' kant. Zij doen het niet alleen voor de deelnemer, maar zien het ook voor zichzelf als een manier om weer onder de mensen te komen. Op dit 'quasi-egoïstische motief' wordt dieper ingegaan onder een ander motief: bescherming.

5.5.4 *Carrièreperspectief: opdoen van nieuwe vaardigheden*

Uit de interviews komt ook naar voren dat voor sommige vrijwilligers het maatjeswerk is begonnen nadat ze werkloos zijn geraakt, of doordat ze tijdelijk weinig werk hadden. Het gaat hier in totaal om zes personen. Iemand omschrijft het bijvoorbeeld zo: *'Ik wilde weer nieuwe contacten opdoen'* (vrouw, 53). De overige vrijwilligers die werkloos zijn geraakt doen het vooral *'omdat ik nu tijd over heb en wel iets wilde doen'* (vrouw, 43) of *'mijn baan kwam op het spel te staan en zo is het balletje gaan rollen'* (man, 45). Een andere vrijwilliger zegt:

'Ik ben niet het type om thuis te zitten, dus toen ik weinig werk had ben ik begonnen met maatjeswerk' (vrouw, 24).

Het motief bij deze groep vrijwilligers is dat ze, nadat ze (deels) werkloos zijn geraakt, weer iets wilden gaan doen, waarbij bovendien vaardigheden kunnen worden opgedaan die van belang zijn op de arbeidsmarkt.

5.5.5 *Bescherming: betere omgang met eigen problemen*

Enkele mensen doen vrijwilligerswerk omdat ze het ervaren als een manier om om te gaan met de eigen problemen, onzekerheden of andere vormen van 'innerlijk conflict'. Het is een manier om je weer 'nuttig' te voelen of een manier om zelf het leven weer op te pakken. Zij geven onder andere aan dat ze zich na hun pensionering weer nuttig wilden voelen en iets te doen wilden hebben. Zoals een maatje zegt:

'Na mijn pensionering moest ik mezelf ook weer uit het isolement trekken' (vrouw, 73) of: 'Ik heb nu zeeën van tijd en die wilde ik zinvol invullen' (vrouw, 63).

Daarnaast vermelden enkele personen dat ze zijn begonnen met vrijwilligerswerk, omdat ze zelf niet lekker in hun vel zaten. Het volgende citaat is hiervoor kenmerkend.

'Ik viel in een zwart gat nadat ik was afgekeurd' (vrouw, 51).

5.5.6 *Begrip en persoonlijke groei vallen samen met eerdere redeneringen*

Vrijwilligerswerk is voor maatjes ook een middel tot persoonlijke groei en zelf-verdieping: 'Ik voel me goed over mezelf als ik iets voor een ander doe'. We stellen echter vast dat dit motief in onze beleving samenvalt met de eerdere motieven van bescherming en verdieping. Een deel van de maatjes is vrijwilligerswerk gaan doen omdat het een positieve bijdrage levert aan het eigen leven, ze het als een manier beschouwt om met de eigen problemen om te gaan en/of omdat ze zich hierdoor prettiger voelen.

5.5.7 *Vaak 'just a matter of fun'*

We merken op dit punt dat de indeling zoals Musick en Wilson (2008) die aanreiken, niet geheel toereikend is. Het overgrote deel van de motieven van maatjes laten zich niet in de aangedragen kaders passen. Veruit de meeste personen geven aan dat ze vrijwilligerswerk simpelweg doen omdat ze het - na attendering- 'gewoon leuk' vinden. Aan de zes motieven kunnen we daarom nog een zevende motief toevoegen: het 'plezier-motief' (zie ook Tak & Karr, 2007; Dekker & De Hart, 2009). Opvallend is dat ze over het algemeen toevallig in aanraking zijn gekomen met vrijwilligerswerk: ze zagen een oproepje in de plaatselijke krant, hoorden een spotje op de radio of zagen een aanplakbiljet hangen met de oproep om maatje te worden. Zoals verschillende maatjes zeggen:

'Ik zag een advertentie en toen heb ik me aangemeld, want het leek me gewoon leuk' (vrouw, 29) of: 'mijn gevoel zei toen, ja, dit moet ik doen' (vrouw, 66) of: 'Ik las het en toen dacht ik, dat lijkt me wel wat, dat is iets voor mij' (vrouw, 42) en: 'Ik wilde iets doen wat gewoon leuk was' (vrouw, 63).

Drie van deze maatjes geven aan dat ze vroeger al in aanraking zijn geweest met de 'zorgkant', maar door verandering van baan dit nu moeten missen.

'Ik werk nu al tijden in het bedrijfsleven en als tegenhanger daarvan vind ik het leuk om maatje te zijn' (vrouw, 36) of: 'Ik vind dit leuk om te doen omdat ik inmiddels niet meer in de directe zorg werk' (vrouw, 35) en: 'Ik heb lang in de zorg gewerkt en was toen 'bezoekante'. Ik merkte dat ik dat miste omdat het erg leuk was en ben toen maatje geworden' (vrouw, 50).

Het 'plezier-motief' is onder de maatjes dominant, al is wel opvallend dat mensen over het algemeen pas actie ondernemen als ze via een advertentie of reclame-uiting in aanraking komen met maatjeswerk. Kennelijk is er dus wel enige aansporing via krant of reclame nodig voordat de vrijwilligers zich realiseren dat maatjeswerk ook een leuke vrijetijdsbesteding is.

Wat kunnen we concluderen? Van oudsher buigen wetenschappers zich over de vraag of vrijwilligerswerk nu een kwestie is van altruïsme (het belang dienen van de ander) of eigenbelang (zie bijvoorbeeld Dekker, 2001). Dit kan bovendien weer van persoon tot persoon verschillen en intrinsiek (vanuit de persoon zelf) dan wel extrinsiek (vanuit de omgeving) gestuurd zijn. Aan de hand van de indeling van Musick & Wilson (2008) hebben we in deze paragraaf zes verschillende motiveringen blootgelegd.

De vrijwilligers die wij hebben gesproken voeren het maatjeswerk uit via zowel meer egoïstische motieven (zoals het beter in je vel kunnen zitten, persoonlijke verdieping en het opdoen van nuttige ervaring), maar grotendeels gaat het om persoonlijke waarden die aan de keuze ten grondslag liggen: men vindt het moreel juist om vrijwilligerswerk te doen. Vanuit persoonlijke waarden doet men vrijwilligerswerk. Veruit de meeste maatjes doen echter aan vrijwilligerswerk omdat ze het 'gewoon leuk' vinden. Dit is een belangrijke constatering aangezien deze groep vaak op toevallige wijze met vrijwilligerswerk in aanraking is gekomen. Een tussenconclusie ligt voor de hand: organisaties zoals het Oranje Fonds kunnen een rol (blijven) spelen om nieuwe groepen te (blijven) interesseren voor vrijwilligerswerk. Tot zover de motieven om maatjeswerk te gaan doen. We richten ons hieronder op de gepercipieerde opbrengsten van maatjeswerk door de ogen van de maatjes.

5.6 *Opbrengsten maatjes*

Net als bij de deelnemers zijn we nagegaan tot welke ervaren opbrengsten maatjeswerk leidt, maar nu vanuit het perspectief van de maatjes. We zien dat emotioneel kapitaal in termen van 'emotiebeheer' eigenlijk niet voorkomt onder de maatjes. Wat wel opvalt is dat nagenoeg alle maatjes aangeven dat ze 'er kunnen zijn voor iemand' als een van de meest positieve kanten van maatjeswerk beschouwen. Wel hebben we eerder gezien dat sommige maatjes 'beter in hun vel zitten' door het contact. In die zin kan men concluderen dat maatjeswerk ook voor deze groep bijdraagt aan een versterking van emotioneel kapitaal, maar expliciete uitingen van 'emotiebeheer' zijn we tijdens de gesprekken desalniettemin niet tegengekomen. Ook als het gaat om de vergroting van cultureel kapitaal hebben we geen aanwijzing gevonden dat het maatjeswerk hiermee verband houdt. Op andere domeinen zien we wel een relatie.

5.6.1 *Sociaal kapitaal: meer contact met anderen*

Het zijn niet alleen de deelnemers die op zoek zijn naar sociaal contact. Ook de maatjes geven aan dat ze het sociale aspect van maatjeswerk bijzonder waarderen. Vijftien maatjes ervaren een toename als het gaat om het sociale kapitaal. Allereerst wordt het sociale contact met de deelnemer erg gewaardeerd. Dit blijkt vooral uit zinsneden als:

'Ik vind hem echt een leuke deelnemer, ik vind het zeer prettig om met hem om te gaan' (vrouw, 47) of: 'Het voelt goed tussen ons, het klikt' (vrouw, 42) en: 'We hebben een makkelijk en gezellig contact, dat is erg prettig' (vrouw, 63).

Naast het feit dat de maatjes het contact als gezellig en prettig ervaren, vinden ze het ook leuk (en belangrijk) dat ze nieuwe mensen ontmoeten: de deelnemer én andere vrijwilligers. Over contact met de deelnemers zegt iemand:

'Ik vind het leuk om steeds nieuwe mensen te ontmoeten (...) en zo mijn netwerk vergroot' (vrouw, 66). Of: 'Leuk dat ik nu nieuwe mensen leer kennen' (man, 44).

Ook geven de deelnemers daarnaast dus aan het contact met andere vrijwilligers erg te waarderen. Ze ontmoeten andere vrijwilligers tijdens de bijeenkomsten die de meeste vrijwilligersorganisaties organiseren voor hun vrijwilligers. Zoals één van de deelnemers zegt:

'Ik vind het belangrijk om daarheen te gaan. Je leert andere mensen kennen en daar leer je ook weer van' (man, 80) of: 'De bijeenkomsten zijn prettig, vooral voor de ervaringen van anderen. Het is gezellig om dan even te kletsen' (man, 51).

Tot slot geven de maatjes aan dat het maatjeswerk een 'verrijking' van het eigen leven is. Ze doen dingen die ze anders niet zouden doen en komen met mensen en levens in aanraking waar ze anders geen weet van hebben:

'Ik ga nu om met mensen met wie ik anders nooit in contact zou zijn gekomen' (vrouw, 27) en: 'Ik kom nu in contact met kinderen waar ik anders nooit mee te maken zou hebben' (vrouw, 50).

Sociaal kapitaal is een belangrijke ervaren opbrengst van maatjeswerk voor maatjes. Verschillende uitingen laten immers zien dat ook maatjes profiteren van contact, in dit geval in de vorm van een ervaren uitbreiding van het eigen sociale netwerk.

5.6.2 *Academisch kapitaal: opdoen van vaardigheden*

Voor een aantal maatjes is er ook zeker sprake van ervaren opbrengsten in termen van academisch kapitaal. Acht maatjes noemen dit. Zij benadrukken hierbij het belang van intervisie(s) en/of terugkomdagen die worden georganiseerd vanuit de vrijwilligersorganisatie. Daar leren ze hoe ze moeten omgaan met bepaalde situaties en/of problemen waar ze mogelijk tegenaan kunnen lopen:

‘Je leert van de ervaringen van anderen’ (man, 80). Of: ‘Er komen soms professionals praten, dat is erg leerzaam’ (vrouw, 68) en: ‘We kunnen onze ervaringen delen, maar je leert ook dingen zoals hoe je een contact netjes afbouwt’ (vrouw, 50).

Maatjeswerk kan dus ook in termen van academisch kapitaal veel opleveren. De maatjes leren nieuwe dingen en leren ook, in sommige gevallen, zichzelf beter kennen.

Waar bij de deelnemers vooral opbrengsten zijn te ontdekken in termen van emotioneel en sociaal kapitaal (en in mindere mate academisch kapitaal), zien we bij de maatjes vooral dat het sociale en academische kapitaal dat zij ervaren, positief door het maatjeswerk wordt beïnvloed. Cultureel kapitaal speelt in beide gevallen geen rol van betekenis. In de volgende paragraaf besteden we aandacht aan enige samenvattende conclusies.

5.7 *Conclusie: ‘toevallige ontmoetingen met grote gevolgen’*

Wat maakt dit hoofdstuk ons duidelijk? Hieronder leggen we een aantal algemene bevindingen bij elkaar. Bedacht moet worden dat de resultaten zijn gebaseerd op gesprekken met ‘slechts’ een 25-tal koppels en in die zin niet representatief zijn.

In de laatste jaren is er een tendens naar een beleidsparadigma waar te nemen waarbij lokale gemeenschappen, zoals burgers en gemeenten, meer verantwoordelijk worden voor maatschappelijke vraagstukken. Gemeenten zijn in deze optiek bijvoorbeeld het beste in staat om lokaal maatwerk aan te bieden als het gaat om de re-integratie van werklozen, en burgers worden steeds meer verantwoordelijk gemaakt voor het tegengaan van dagelijkse problemen in de eigen wijk. Men zou kunnen zeggen dat er in toenemende mate ‘vertrouwen in burgers’ is (WRR, 2012). Maatjesprojecten vallen onder de vrijwillige initiatieven die zijn ontstaan om kwetsbare groepen, zoals mensen met een beperking of schooluitvallers, te ondersteunen in hun dagelijkse bestaan. In dit hoofdstuk hebben we aandacht besteed aan de motiveringen om aan een maatjesproject mee te doen en bekeken we wat de gepercipieerde opbrengsten zijn van dit contact.

We constateren dat de algemene behoefte aan sociaal contact en eenzaamheidsbestrijding twee belangrijke motieven zijn voor deelnemers, terwijl maatjes zich in hun redeneringen onderscheiden door te wijzen op het belang van persoonlijke waarden en instrumentele motieven om mee te doen. Het meeste komt echter het ‘pleziermotief’ tot uiting onder maatjes om vrijwilliger te zijn. De maatjes hebben een leuke tijd met de deelnemers, waarbij de laatstgenoemde groep activiteiten kan ondernemen die eerder niet of maar in zeer beperkte mate mogelijk zijn. Dit is een belangrijke meerwaarde van het maatjeswerk; door het contact en de activiteiten die worden ondernomen verbetert de kwaliteit van het leven van deelnemers. Opvallend is ook dat maatjes veelal ‘toevallig’ met het vrijwilligerswerk in aanraking zijn gekomen. Deze ‘toevallige contacten’ hebben voor zowel deelnemer als maatje grote positieve gevolgen als we ons richten op de beleefde meerwaarde. Een belangrijk geluid hierbij is dat deelnemers aangeven dat de eigen sociale omgeving (zoals familieleden) op grenzen stuit, waarbij het maatjeswerk een belangrijke aanvulling is bij de zogenaamde ‘secundaire’ levensbehoeften (het met elkaar een wandeling maken of een lang gesprek voeren).

Om de beleefde opbrengsten te achterhalen zijn we tijdens de gesprekken ingegaan op verschillende vormen van kapitaal. Het accent in de antwoorden ligt voor zowel deelnemers als maatjes op een vergroting van het sociale kapitaal. In beide gevallen is er sprake van een uitbreiding van het persoonlijke netwerk. Verbetering van het emotionele kapitaal is een andere veelgehoorde opbrengst

voor deelnemers, terwijl een vergroting van het academische kapitaal eerder onder de maatjes kan worden opgetekend.

Het lijkt allemaal te mooi om waar te zijn; zowel deelnemer als maatje ervaren allerlei positieve effecten van hun contact. Een scepticus zou op kunnen werpen dat we met subjectieve data werken, het gaat immers om eigen ervaringen, en dat de meerwaarde van een interventie zich vooral zou moeten uiten in financieel gewin. Tegen deze personen kunnen we zeggen dat uit veelvuldig onderzoek blijkt dat een vergroting van diverse vormen van kapitaal verband houdt met verbeteringen in de gezondheid (sociaal kapitaal) en verbeterde kansen op de arbeidsmarkt (academisch kapitaal). Deze verbanden illustreren het maatschappelijke belang van maatjeswerk, ook vanuit monetair gezichtspunt.

6 *Conclusie: de balans opgemaakt*

Het Oranje Fonds maakt zich sterk om burgers die een steuntje in de rug kunnen gebruiken, meer te laten participeren in de samenleving. Vrijwilligers zijn hierbij onmisbaar. De campagne 'Maatjes Gezocht' is gericht op de versteviging van de positie van deze vrijwilligers in onze samenleving. In dit onderzoek beantwoorden we de vraag wat de belangrijkste opbrengsten zijn van maatjesprojecten en op welke wijze de campagne heeft bijgedragen aan een verdere professionalisering en groei van deze projecten. Om de centrale vraagstelling zo adequaat mogelijk te kunnen beantwoorden, is gebruikge- maakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Via een literatuurstudie hebben we de effecten achterhaald van maatjesprojecten voor hulpvra- gers, maatjes en de samenleving als geheel. Ook is gekeken naar een aantal randvoorwaarden bij het organiseren van maatjesprojecten. Via een digitale enquête onder 76 projectcoördinatoren, die samen 108 maatjesprojecten vertegenwoordigen, hebben we bovendien de ontwikkeling van maatjesprojec- ten in de tijd (eind 2011 tot en met de zomer van 2013) kunnen volgen. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met tien projectcoördinatoren die ervoor kiezen om hun maatjesprojecten niet te vermelden op de website van het Oranje Fonds. Verder hebben we contact gezocht met 25 maatjeskoppels, verspreid over Nederland, om vragen te stellen naar hun ervaren opbrengsten van maatjeswerk.

6.1 *Literatuurstudie opbrengsten maatjeswerk en werkzame bestanddelen projecten*

De beschikbare effectstudies tonen aan dat van zuivere experimentele onderzoeksdesigns vaak geen sprake is. Wel is er een grote hoeveelheid bewijsmateriaal beschikbaar die

positieve resultaten voor hulpvragers laat zien als het gaat om het vergroten van het zelfvertrou- wen, het ontwikkelen van sociale competenties en/of verbeterde prestaties op school. Als het gaat om de ervaren opbrengsten van maatjeswerk vanuit het perspectief van maatjes, dan zien we dat resulta- ten eveneens vooral in de sfeer van meer zelfvertrouwen en verbeterde sociale vaardigheden moeten worden gezocht. Wat betreft de opbrengsten voor de samenleving zijn de effecten minder duidelijk vast te stellen.

We hebben op basis van de bestaande literatuur ook de werkzame bestanddelen van succesvolle maatjesprojecten geïnventariseerd. Hieruit komen tien aspecten naar voren. In hoofdstuk 3 zijn deze gepresenteerd.²⁶ Naast enkele algemene succesfactoren (zoals het belang van een juiste en duurzame matching tussen hulpvrager en maatje) vragen specifieke doelgroepen en situaties ook om een dosis maatwerk.

6.2 *Enquête projectcoördinatoren*

In totaal zijn er 76 projectcoördinatoren (en 108 maatjesprojecten) die we in de tijd kunnen volgen. Dit zijn personen die zowel aan de nul- als eindmeting van ons onderzoek hebben deelgenomen. Het doel van de digitale bevraging is het verhelderen van de groei die de projecten doormaken en de bijdrage hierin van de campagne van het Oranje Fonds. Allereerst hebben we een statistisch significante groei gezien in het gemiddeld aantal maatjesprojecten, het aantal vrijwilligers en de koppelingen per pro- ject. In het geval van de opstart van nieuwe projecten en de aanwas van vrijwilligers heeft het Oranje Fonds een positieve bijdrage geleverd. Dit lijkt niet het geval te zijn bij het vinden van nieuwe vormen van samenwerking; dit blijft vooral een lokale aangelegenheid.

²⁶ Zie ook Dekker & Den Breejen (2012).

Maatjescontacten zijn belangrijk voor hulpvragers. De geënquêteerde personen geven te kennen dat maatjeswerk vooral bijdraagt aan het ontstaan van sociaal contact (80%). Ongeveer 60% van de ondervraagde projectcoördinatoren ervaart positieve resultaten als het gaat om emotioneel, academisch en cultureel kapitaal. Hoewel er hoofdzakelijk een relatie lijkt te zijn tussen sociaal kapitaal en maatjeswerk, zijn ook andere vormen van kapitaal langs deze weg positief te beïnvloeden.

6.3 Gesprekken met projectcoördinatoren

Om de vraag te kunnen beantwoorden waarom projectcoördinatoren er niet voor kiezen om hun project op www.ikwordmaatje.nl te registreren, is contact gezocht met tien coördinatoren. Onbekendheid met de website, maar ook de opvatting dat het werven van vrijwilligers vooral een lokale aangelegenheid is, lijken de twee belangrijkste oorzaken voor het niet registreren. Tegelijkertijd zien we dat in de beleving van de bevraagde projectcoördinatoren het creëren van een positief klimaat om vrijwilligerswerk te doen, voor het Oranje Fonds een belangrijke taak is. In die zin hebben we in het vierde hoofdstuk gesproken over ‘grenzen’ en ‘ontgrenzen’ als het gaat om de meerwaarde van een landelijke campagne.

6.4 Diepte-interviews met maatjes en hulpvragers

Via 25 diepte-interviews met maatjeskoppels zijn de ervaren opbrengsten van maatjeswerk vanuit het perspectief van maatje en hulpvragers in beeld gebracht. Op basis van lichamelijke en/of psychische problemen, of een algemene behoefte om eenzaamheid tegen te gaan, gaan hulpvragers op zoek naar een maatje. In sommige gevallen liggen meer praktische problemen (zoals het leren van de Nederlandse taal) ten grondslag aan het zoeken naar contact. Opvallend is dat het informele sociale netwerk van hulpvragers soms haar grenzen kent. Juist in die gevallen zorgt het maatjeswerk ervoor dat mensen (weer) sociaal actief kunnen zijn. De geïnterviewde hulpvragers ervaren een toename van verschillende vormen van kapitaal. Door nagenoeg alle hulpvragers wordt het belang van sociaal contact naar voren gebracht als belangrijkste opbrengst. De maatjes geven een combinatie van motieven aan om vrijwilligerswerk te doen. In hoofdstuk 5 komen verschillende redeneringen ter sprake, variërend van instrumentele tot en met meer altruïstische motieven. Veruit de meeste maatjes zeggen het werk te doen omdat ze het ‘gewoon leuk’ vinden. Het opdoen van nieuwe contacten en het verbeteren van de eigen vaardigheden zijn de belangrijkste ervaren opbrengsten.

6.5 Conclusie: het helpen van anderen, gewoon omdat het leuk is

Wanneer we alle resultaten naast elkaar leggen zien we dat de campagne ‘Maatjes Gezocht’ over het algemeen een positieve bijdrage heeft geleverd aan het op gang brengen van nieuwe maatjesprojecten en het vinden van nieuwe vrijwilligers. Het ondersteunen van vrijwilligers(organisaties) blijft een belangrijke zaak. Mensen die zich bezighouden met de zorg voor anderen dragen, via sociaal contact, bij aan een verminderde kwetsbaarheid van hulpvragers. Voor meerdere vormen van kapitaal wordt immers winst geboekt.

Er zijn verschillende motivaties mogelijk om vrijwilligerswerk te doen. Zo kan vrijwilligerswerk van nut zijn om bepaalde vaardigheden op te doen, maar het kan ook voortkomen uit persoonlijke waarden. Opvallend is dat de meeste maatjes die we in dit onderzoek hebben gesproken, de zogenaamde ‘funfactor’ naar voren brachten als drijfveer om vrijwilligerswerk te doen. Geen instrumentele of normatieve motieven zijn leidend; maatjes vinden het ‘gewoon leuk’ om mensen te ondersteunen.

Aandacht voor het werk van vrijwilligers is en blijft nodig. Hoewel er geen duidelijke neerwaartse ontwikkeling lijkt te zijn in het aandeel vrijwilligers in Nederland, zien we wel dat er gemiddeld genomen minder uren per week aan vrijwilligerswerk wordt besteed (CBS, 2010). Mede daarom blijft het nodig om mensen aan te sporen zich in te zetten voor anderen. Niet alleen voor mensen met een hulpvraag is dit van belang, maar ook voor het welzijn en de welvaart in de samenleving als geheel

(Schmeets, 2013). Zeker in een 'participatiemaatschappij'²⁷ waarbij het credo is dat iedereen die kan meedoen ook meedoet en burgers meer hun verantwoordelijkheid moeten nemen, is maatjeswerk complementair aan de inzet van beroepskrachten en het vermogen om problemen in eigen kring op te kunnen lossen. Dit geldt in het bijzonder voor kwetsbare personen die te maken hebben met een relatief klein sociaal netwerk. Maar er is meer. Maatjesinitiatief ontlast de familie en voorkomt bij hulpvragers gevoelens van schaamte om de eigen sociale omgeving om hulp te vragen. Maatjescontact kan 'toevallig' tot stand komen. Het is aan organisaties zoals het Oranje Fonds om deze 'toevallige contacten' ook in de toekomst te blijven stimuleren.

27 Uitgesproken in de Troonrede van 2013.

Literatuur

- Adlouni, K., Paramitia, D., Hermsen, F., Ketner, S. & Visser, M. (2009). *Onderweg naar morgen, niet zonder mijn mentor!* Almelo: Variya.
- Baat, M. de, (2010). *Wat werkt bij het voorkomen en verminderen van schoolverzuim?* Gedownload via www.nji.nl
- Berden, C. & Kok, L. (2011). *Kosten en baten van welzijn en maatschappelijke dienstverlening*. Amsterdam: SEO.
- Berger, M. & Booij, Y. (2003). Mentoring in de Jeugdzorg, *Pedagogiek*, 23(1): 40-53.
- Bernstein, L., Rappaport, C., Olsho, L., Hunt, D. & Levin, M. (2009). *Impact evaluation of the U.S. Department of Education's Student Mentoring Program*. Washington: Department of Education.
- Boer, A. de, & De Klerk, M. (2013). *Informeel zorg in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Bongers, C., Vaessen, K. & Van Wissen, M. (2001). *De ongekende kracht van leerlingen*. Veghel: Sardes.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. (1979). *The Inheritors, French Students and their relation to culture*. Chicago, USA: University of Chicago Press.
- Bowen, G.A. (2006). Grounded Theory and Sensitizing Concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3): 12-23.
- Brinkgreve, C. (2010). *Kohnstammlezing: Het belang van emotioneel kapitaal*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Bruins, A. & Regter, G. (2008). *Sociaal ondernemerschap*. Zoetermeer: EIM.
- CBS (2010). *Sociale samenhang: participatie, vertrouwen en integratie*. Den Haag: CBS.
- CBS (2011). *Sociaaleconomische trends, 4^e kwartaal 2011*. Den Haag: CBS.
- Christen Unie (2006). *Aan de study met een buddy!* Den Haag: Christen Unie.
- Clarke, A. & Dawson, R. (1999). *Evaluation Research*. London: Sage.
- Clary, E. & Snyder, M. (1998). The motivations to volunteer: theoretical and practical considerations, *American Psychological Association*, 8(5): 156-159.
- Crul, M. (2001). *Succes maakt succesvol*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Crul, M. & Kraal, K. (2004). *Evaluatie landelijk ondersteuningsprogramma mentoring*. Amsterdam: IMES.
- Dekker, F. & Braam, H. (2010). *De Beste Maatjes*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dekker, F. & Den Breejen, E. (2012). Maatjeswerk: vooral een kwestie van maatwerk, *Vakwerk*, 2: 26-28.
- Dekker, P. (2001). *Civil society en vrijwilligerswerk*. Den Haag: SCP.
- Dekker, P. & de Hart, J. (2009). *Vrijwilligerswerk in meervoud*. Den Haag: SCP.
- De Jong-Gierveld, J. & Tilburg, T. van, (2010). The De Jong Gierveld short scales for emotional and social loneliness: tested on data from 7 countries in the UN generations and gender surveys, *European journal of Aging*, 7(2): 121-130.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success. The impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students. *American Sociological Review*, 47: 189-201.

- Eby, L., Rhodes, J. & Allen, T. (2007). Definition and evolution of mentoring, in: Allen, T. & Eby, L. (2007). *The Blackwell Handbook of Mentoring: A multiple perspectives approach*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Eby, L., Allen, T., Evans, S., Ng, T. & DuBois, D. (2008). Does mentoring matter? A multidisciplinary meta-analysis comparing mentored and non-mentored individuals, *Journal of Vocational Behavior*, 72(2): 254-267.
- Enckevort, I. van, Van den Hout, E. & Van Rooijen, E. (2003). *Schoolmentoraten in Zuid-Holland: een methodiek met perspectief*. Den Haag: B&A.
- Fresko, B., & Kowalski, R. (1998). Helping high school pupils in the Perach project. A comparison of mentoring and tutoring approaches, in: Goodlad, S. (ed.). *Mentoring and tutoring by students*. London: Kogan Page.
- Glissenaar, I. & Reijn, I. (eds., 1999). *Vriendschap op maat*. Utrecht: SWP.
- Groen, C., Chotkowski, M., De Bruin, G. & Slob, A. (2010). *Eindevaluatie subsidieregeling emancipatieprojecten*. Rotterdam: Ecorys.
- Grootegoed, E & Van Dijk, D. (2012). The return of the family? Welfare state retrenchment and client autonomy in long-term care, *Journal of Social Policy*, 41(4): 677-694.
- Gruppen, A. (2010). *Baat bij een maatje!* Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Gruppen, A., Grootoek, E. & Hanssen, S. (2010). *Handboek Studentmentoring*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Gusic, M., Zenni, E., Ludwig, S. & First, L. (2010). Strategies to Design an Effective Mentoring Program, *The Journal of Pediatrics*, 173-175.
- Hoog, M. van 't, Egten, C, van, Hoog, S. de, & Vos, M. (2012). *Mentorprojecten en migrantenjeugd: effecten en werkzame factoren*. Groningen: ISW.
- Ince, D., Beumer, M., Jonkman, H. & Vergeer, M. (2007). *Veelbelovend en effectief*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ince, D. & Van den Berg, G. (2010). *Overzichtsstudie: interventies voor Migrantenjeugd*. Utrecht: NJi.
- Jacobi, M. (1991). Mentoring and undergraduate success: a literature review, *Review of educational research*, 61(4): 505-532.
- Jucovy, L. (2000). *The ABCs of School-Based Mentoring*. Gedownload via www.ppv.org
- Klein, M. van der, & Dekker, F. (2011). *Vrijwillige ondersteuning van jongeren zonder startkwalificatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Lin, N. (1999). Building a theory of social capital. *Connections*, 22(1): 28-51.
- Lub, V. (2008). Mentoring: geen symbolische relatie, *JeugdenCo*, 2: 21-27.
- Meere, F. de, & Hermens, N. (2011). Doen kosten-batenanalyses de welzijnssector goed? *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, 4: 18-21.
- Meijers, F. (2008). *Kwaliteit aan zet. Op weg naar professionele mentoring*. Nijmegen: Kennispunt Mentoring.
- Musick, M.A. & Wilson, J. (2008). *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington, USA: Indiana University Press.
- Onrust, S, Speetjens, P., Melchers, M. & Verdurmen, J. (2011). *Agressie en geweld; weten wat helpt*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Pepels, R. (2011). *Evaluatie van het NAH (e-)buddyproject*. Tilburg: PON.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Society, *Annual Review of Sociology*, 24(1): 1-24.
- Pot, H. (2010). *De ontwikkeling van een vierdimensionaal mentorstijlen model*. Groningen: RuG.

- Randolph, K. & Johnson, J. (2008). School-Based Mentoring Programs: A Review of the Research, *Children & Schools*, 30(3): 177-185.
- Rhodes, J. (2002). *Stand by me: The risk and rewards of mentoring today's youth*. Cambridge: Harvard University Press.
- Royers, T. (2007). *Mentoren in zicht*. Nieuwegein: Vilans.
- Royse, D. (1998). Mentoring high-risk minority youth: evaluation of the brothers project, *Adolescence*, 33(129): 129-145.
- Schmeets, H. (2013). Sociale samenhang brokkelt niet af, *ESB*, 98(4657): 212-215.
- Schwartz, S., Rhodes, J. & Chan, C. (2011). The impact of school-based mentoring on youths with different relational profiles, *Development Psychology*, 47(2): 450-462.
- SCP (2011). *Kwetsbare ouderen in de praktijk*. Den Haag: SCP.
- Stadsdeel Zuidoost (2007). *Voortgang mentoraten PO-VO*, 5 juni 2007. Gedownload via www.zuidoost.amsterdam.nl
- Stavenuiter, M., Dekker, F. & Klein, M. van der, (2011). *Kansen voor het kruispunt Wmo-Wwb*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Tierney, J., Grossman, J. & Resch, N. (2000). *Making a Difference. An impact study of of Big Brothers Big Sisters*. Gedownload via http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/111_publication.pdf
- Tak, I. van der. & Karr, L.B. (2007). *In their own words: Motivations and experiences of young volunteers in the Netherlands*. Atlanta: ARNOVA Conference Atlanta.
- Twigt, J. & Bremmer, N. (2008). *Mentoring in Rotterdam*. Utrecht: Conclusion.
- Uyterlinde, M., Lub, V., De Groot, N. & Sprinkhuizen, A. (2009). *Meer dan een steuntje in de rug*. Utrecht: Movisie.
- Vaessen, K. & Van der Vegt, A. (2009). *Effecten van School's cool op de middellange termijn*. Sardes.
- Vos, M., Pot, H. & Dotinga, A. (2012). *Met mentoring naar de top! Toekomst, Ontwikkeling en Perspectief*. Groningen: ISW.
- VU (2006). *School's cool in close up. Evaluatie van een mentorproject*. Gedownload via www.mentoringwijzer.nl
- Wel, T. van, Rusting, T. & Van den Enden, E. (2008). Bemoeyerehabilitatie bij zorgwekkend inactieve jongeren, *MGv*, 821-833.
- WRR (2012). *Vertrouwen in de burger*. Amsterdam: AUP.

Geraadpleegde websites

www.dmo.amsterdam.nl

www.mentoringwijzer.nl

www.morenetwerk.nl

www.nji.nl

www.oranjefonds.nl

www.participatieladder.nl

www.ppv.org

www.zuidoost.amsterdam.nl

Colofon

Opdrachtgever	Oranje Fonds
Auteurs	Dr. F. Dekker R. van Straaten I. el Kaddouri
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-610-4

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2013.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Van 2011 tot 2013 voerde het Oranje Fonds de campagne Maatjes Gezocht uit. Daarmee wil ze bestaande maatjesprojecten ondersteunen en nieuwe projecten ontwikkelen. Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht de effecten van deze campagne. Op basis van verschillende onderzoeksmethoden trekken de onderzoekers de conclusie dat de campagne een positieve bijdrage heeft geleverd aan het op gang brengen van nieuwe maatjesprojecten en het vinden van nieuwe vrijwilligers. De maatjesprojecten leveren bovendien een belangrijke bijdrage aan het ontstaan van nieuwe vormen van sociaal contact. In de drijfveer van maatjes om vrijwilligerswerk te doen, blijkt een zogenaamde 'funfactor' belangrijk. Aangezien mensen tegenwoordig gemiddeld genomen minder uren per week aan vrijwilligerswerk besteden blijft het ondersteunen van vrijwilligersorganisaties geboden.